

Albert Ernő

Néprajz és iskola.

Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy

1. A Székely Mikó Kollégium (alább: SZMK) alapítási éve: 1859. Néhány száz évvel később kezdte működését az erdélyi református középfokú iskolák családjában.

Kolozsváron a magyar protestánsok első iskolája az óvári klostromban 1545-ben nyílt meg. Alig tizenegy év elteltével, 1556-ban már Székelyvásárhelyen (Marosvásárhely) is református iskola nyílt, amelynek működési helyéül Izabella királynő a Ferenc-rendiek kolostorát jelölte meg. A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium elődje 1622-ben a fejedelem kezdeményezésére alakult Gyulafehérváron. Az országgyűléssel mondatja ki, hogy „akadémiát” létesítsenek. Azzal indokolja szükségességét, hogy elpusztul az az ország, amelyben a fiatalok nevelésére „gondviselés nem lésson.” S hogy a tanításban és tanulásban sem tanító, sem diák hiányt ne szenvedjen, a fejedelem „óriási adományokkal és ösztöndíjakkal alapozza meg anyagiakkal is létét.” Nehéz lenne felsorolni, hány város, hány falu jövedelmét hagyja az iskolára. De a II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata következményeként a török-tatár seregek Gyulafehérvárt az iskolát is felégették, így 1658–1662 között a tanítást Kolozsváron „bujdosó Kollégium”-ként folytatták, majd Apafi Mihály 1662-ben végleges helyének Nagyenyedet jelölte ki. Gondjai közé tartozott, hogy a Bethlen Gábor hagyatékából adományozott javak megmaradjanak, segítsék az „Enyeden berendezkedő professzorokat és diákokat” (Juhász 1979: 8–9, Köpeczi II. 1986: 765).

Zilahon is a reformáció kezdetén, a 16. században már működött középiskola, de 1630-ból biztos feljegyzések maradtak róla. A szászvárosi református iskolát 1663-ban Apafi Mihály, Erdély fejedelme kollégiumi rangra emelte, de már korábban is támogatta Báthory Gábor (1606–1613), majd I. Rákóczi György (1630–1648) is. A székelyudvarhelyi re-

formátus kollégiumot 1670-ben Bethlen János Apafi Mihály kancellárja alapította.¹

Adat található arról is, hogy 1637-ben a háromszéki vezetők kezdeményezték olyan iskola működtetését, amely középfokú képzést biztosít a székek fiataljainak, de ismeretlen okok miatt nem valósult meg, pedig számos faluban jól működő elemi iskolát elvégzett tanulók szülei igényelték a továbbtanulás lehetőségének biztosítását – helyben. Az első székelyföldi elemi iskola működéséről szintén Háromszékről maradtak fenn adatok. 1429-ben Hídvégen Mihály iskolamestert említették, Előpatakon pedig 1488-ból található adat az iskola működéséről. Szentkatolnán 1500-ban, majd Zabolán, Kézdivásárhelyen, Illyefalván stb. szintén ezekben az években kezdődött vagy folytatódott az oktatás. 1588-ban már Rétyen is rendszeres oktatása biztosítottak a fiataloknak (Egyed 1993: 12, Egyed 2006: 161–162, Dankanics 1970: 1733–1736, Nagy 2005: 104).

Mivel tehát az 1637-ben tervezett középfokú iskola Háromszéken nem valósult meg, a továbbtanulásra vágyó fiatalok közeli és egészen távoli iskolákban folytatták tanulmányaikat. Tanultak Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen, Kolozsváron, sőt Szatmáron, még Máramarosszigeten is, de legtöbbször a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban. Mivel Nagyenyeden az előbb említett körülmények kedvezőbb feltételeket biztosítottak a továbbtanuláshoz, ezért valóságos hagyománya alakult ki Háromszéken az ot-tani tanulásnak. Elősegítette az is, hogy a Nagyenyeden végzett diákok közül többen Háromszéken tanítottak. Ismeretes, hogy „Zabolán (1664), Ajtán (1665), Gidófalván (1668), Illyefalván (1690), Kovásznán (1692), Torján (1694), Alsócsernátonban (1798)” helyezkedtek el a volt nagyenyedi diákok tanítónak (Juhász 1979: 21).

Az 1979-ben közzétett számbavétel nyomán megállapítható a fenti állításunk. A készített kimutatás szerint a Székelyföld különböző helységeiből 1622 és 1839 között itt 1559 diák tanult, közöttük háromszéki 1181 (75,76%) volt. Csupán néhány települést sorolunk fel, megjelölve az Enyeden tanuló diákok számát is: Bacon 61, Barátos 22, Bikfalva 17, Csernáton 81, Dálnok 42, Gidófalva 40, Illyefalva 44, Kézdivásárhely 140

¹ Világháló: Református Kollégium (Kolozsvár); Kozma Béla: A Bolyai Farkas Elméleti Líceum története; Református oktatásügy, Zilahi Református Kollégium; Dósa Dénes: A szászvárosi ev. református Kuun-kollégium; Backamadarasi Kis Gergely Református Líceum – Székelyudvarhely.

körül, Páké 28, Páva 31, Szemerja 18, Sepsiszentgyörgy 55 körül, Uzon 24, Zabola 16, Zágón 32 stb. (Jakó 1979: 69).

A háromszéki diákok nagy számban folytatták tanulmányaikat a marosvásárhelyi Református Kollégiumban is. Az 1653–1715-ig terjedő időszakban 325 tanulót számoltunk össze. A valóságtól valamelyest eltérhet az említett szám, hisz a közölt nyilvántartásból gyakran kimaradt egy-egy év, például az 1662 után az 1665-ik, az 1681 után az 1685-ik következett. Meg kell említenünk azt is, hogy Gidófalváról 48-an, Csernátonból 18-an, Zaboláról 17-en, Zalánból 12-en, Zágónból 10-en szerepeltek a közölt kiutatásban (Tonk 1994: 3–47).²

És tovább folytatva: a háromszéki diákok közül 32 faluból 97-en tanultak Szatmáron 1610–1852 között (Bura 1994: 46–193).

Eljutottak Máramaroszigetre is, ahol 38 háromszéki faluból rendszeresen legalább egy diák tanult. Az összesítő kiutatás szerint pl. 1740-ig 48, majd 1751–1850 között 16 helységről 26-an tanultak itt (Balogh 1999: 25 és 26).

Miért említettük a fenti iskolákat? Azért, mert Erdélyben korábban is, ezekben az években is, működtek középfokú iskolák, de a fenti kollégiumok már kialakítottak egy bizonyos közösséget, amely egymás látogatására, segítésére alapult. S az újonnan, 1859-ben alapított szentgyörgyi iskolát ebbe a közösségbe befogadták. 1869-ben, az iskola fennállásának tizedik évfordulóján, május 9–13. között Szentgyörgyön tartottak értekezletet, amelyre a fenti iskolákból 17 vendégtanár érkezett, a szászvárosi igazgató csak az értekezését tudta elküldeni. A 17 küldött között két, a népköltészet gyűjtésében kiemelkedő személyiség is szerepelt: Gáspár János Nagyenyedről, Szabó Sámuel, a korábban Marosvásárhelyen diákjaival jelentős mennyiségű és minőségű népköltészetet összegyűjtő tanár, aki 1869-ben a kolozsvári főtanoda küldöttei között szerepelt.

A találkozóról Domján István, az iskola történetének egyik megírója azt közölte, hogy az akkori „sepsiszentgyörgyi református tanodá”-ban az értekezlet három napján a tanárok kicserélték tapasztalataikat, egymásnak tanácsot adtak, és végső soron mindezek „az ifjú intézet”-nek „csak javára szolgáltak; viszont ezen elismerő nyilatkozatok csak szilárdították az intézet tekintélyét a közönség előtt.” Arra is kitért, hogy ez az értekezlet

² Beiratkozási főanyakönyv 1653–1848. I. 1653–1715. 3–47. oldal.

mind az oktatás javítását, mind az anyagi támogatás növekedését elősegítette (Domján 1898: 74–76).

Tíz év elteltével, 1879. augusztus 23–27 között az erdélyrészi tanárok értekezlete ismét a Mikó-tanodában kezdődött a már korábban említett iskolák küldötteinek részvételével, összesen harminc küldöttel. Az értekezleten ekkor is részt vett Szabó Sámuel mint a kolozsvári küldöttség tagja és Gáspár János mint Alsó-Fehér vármegye tanfelügyelője. A zárógyűlésen, „hol szokás szerint őszintén, leplezetlenül szokta feltárni mindenki az illető tanoda belélete, berendezése és gyűjteményei felől szerzett tapasztalatait”, mindannyian elismeréssel nyilatkoztak a szentgyörgyi fiatal iskoláról. „Ama rend és tisztaság – mondá egyik kolozsvári kollégánk –, melyet a tantermekben, lakszobákban, folyosókon, udvaron, szóval az egész intézetben találtunk, meglepett mindnyájunkat, s meggyőzött affelől, hogy a fiatal intézet sorsa avatott kezekben van.” Javasolták a természetrajzi gyűjtemények biztonságosabb őrzését. Üdvözölték a Székely Nemzeti Múzeum (alább: SZNM) itteni elhelyezését, amely intézmény segíti majd az oktatást is (Domján 1898: 117–119).

A Székely Mikó Kollégium elöljárósága és a Székely Nemzeti Múzeum felügyelő bizottsága 1890-ben is szerződést kötött, amely szerint a kollégium magára vállalta a múzeum gondozását (Csutak 1993: 79).

Ilyen teendők mellett az elért eredmények és a szülők állandó igényének növekedése, a városvezetés és a tanárok sürgetése következtében a közoktatási minisztérium engedélyezte a nyolcosztályos gimnázium megnyitását az 1889–1890-es iskolai évben – V. osztállyal. Az első érettségít így 1893 tavaszán tartották. Az iskolában közben megalakult az önképző kör. Ha korábban a IV. osztály befejezése után a 14–15 éves diákok elhagyták az iskolát, most lehetőség kínálkozott a szentgyörgyi diákok önálló, eredményes ténykedésére is.

2. Az iskolák diákjai önálló, hasznos munkájának felmérése, különösen a néprajz gazdagítása terén, egyre inkább időszerűvé vált. Annál is inkább, mert szórványos ismereteink arról győznek meg, hogy a diákság ezen a területen kiváló eredményeket ért el, továbbblendítette e tudományág fejlődését is.

Ortutay Gyula írta: „Deákok, Európát járt, s a népet, irodalmat szerető iskolamesterek, pataki, debreceni kollégiumok növendékei jegyeztették, néha még előkelőbb nemesúrfiak és kisasszonyok is, érzelmes polgárleá-

nyok és mord öregek. Énekeskönyvek, naplójegyzetek, siratók, tudományos próbálkozások, emléklapok és hivatalos irományok közt így búvik meg a népdal hangja, a mesészó s a közmondás bölcsessége, a népi szólás megannyi ízes fordulata” (Ortutay 1962: 522).

Amikor a pozsonyi *Magyar Hírmondó* az 1782. évi januári számában az „anglusokra”, franciákra, olaszokra, németekre hivatkozva Ráth Mátyás lapjában Révai Miklós, Bécsben élő magyar tudós felhívást közölt „a köz népnek szájában forogni szokott” énekek gyűjtésére, akkor közölte azt a címet is, ahová az olvasók gyűjteményeiket küldhetik. Ez a felhívás mindenkihez szólt, akik „a nemzeti költészet és saját nyelv fejlődését fontosnak tartják” (Ortutay–Katona I. 1970: 10).

A 18. századi sárospataki diákokról írva megfogalmazzák, hogy „jobbára a nép fiaiból idesereglett tanulóifjúság mindig kedvelője volt a nép eredetű, népies tartalmú és vonatkozású daloknak” (Harsányi 1913: 295). Ezt a gondolatot tovább folytatva a sárospataki diákok gyűjteményében található *A gunaras lány* típusú ballada (Harsányi–Hodossy 1914: 38).

Vargyas Lajos is megerősítette a fentieket, amikor *A gunaras lány* típusú balladáról írt: „Négy feljegyzés hely nélkül. 1789, kettő a 18. század végéről sárospataki diákok melodáriumából (Bartha 29. sz.) – ezek sokfelől összegyűlt diákok daltudásából származhatnak” (Vargyas II. 1976: 548).

Újabbban többen is vizsgálják a 18. századi énekeket. Megállapítják, hogy például a „Béborula- típust” a sárospataki és debreceni kollégium környékéről jegyezték fel (Csórsz 2002: 134).

3. Erdélyben hasonlóképpen tanárok és diákok is bekapcsolódtak a népköltészet gyűjtésébe. A kolozsvári unitárius kollégiumban 1671–1672-ben a syntaxisták tanítója volt Felvinczi György, aki könyvecskéjébe elsősorban tanítványai népköltészeti gyűjtéseit rögzítette. Később diákjai is folytatták a népi lejegyzéseket. Kocziány László a 18. századból két ilyen énekeskönyvet ismertetett (Kocziány 1956).³

Nemrég Küllös Imola két erdélyi diák énekeskönyvét ismertette, amelyeknek leírói a 18. század végi és a 19. század eleji verses és prózai közsöntőket rögzítettek (Küllös 2002: 175–197).

³ A közölt adatok azóta kibővültek.

Faragó József az 1810-es években a székelykeresztúri diákok nem gyűjtő, hanem terjesztő szerepéről írt. Közölte, hogy a fiatfalvi „ügyes copfos csizmadia”, Hintsí, aki a gimnázium „foltozó vargája lévén” a diákok meghibásodott csizmáját ott helyben megjavította, közben meséket mondott. A tőle hallott meséket a tanulók hazatérve „Szolnok-Doboka megyétől Háromszék”-ig tovább terjesztették, amely mesékre különböző helyeken később is ráakadtak. Azt is megállapította, hogy a székelykeresztúri gimnáziumban Erdély különböző unitárius köreiből 1793–1895 között 92 egyházközségből 2641 diák tanult, beleértve a háromszéki 9 kört is. De ezen időben 96 német és 95 román anyanyelvű diák is itt tanult, így bizonyára a hallott meséket anyanyelvükre is lefordították. Tovább folytatta: „ezeknek a mesemondó tanítványoknak aztán mindenféle újabb meg újabb rendbeli tanítványaik támadtak” – s így a mesék minden irányba terjedhettek (Faragó 1993a: 125–131).

A 19. század első évtizedeire esik Kriza János gyermekkorára. Életútja során már gyermekkorában, majd diákként kapcsolatba került a népköltéssel, akár a nagyajtai, majd a torockói évekre gondolunk. Kriza János a *Vadrózsák Ismeretlen szerzőktől* jegyzetében arról írt, hogy Torockón Sebes Pál tanítója tanítványaitól megkövetelte, hogy „Szívet gyönyörkötető világi énekek” címen dalfüzetet vezessenek, s abból néhányat közölt a *Vadrózsák*-ban is „csak az okból is, hogy köztük több szép dalt az enyészet torkából megmentsen” (Kriza 1863: 538–539).

A népköltészet történetének kutatói számon tartják a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanárának, Gáspár Jánosnak is irányító szerepét a diákok népköltészeti gyűjtésében (Olosz 2006: 158).

Bár ez a gyűjtemény elkallódott, de az 1847-ben *Csemegék* címen kiadott könyvében, az újabb kiadásban a „nép ajkáról gyűjtött anyaggal” kiegészítette a korábbi, gyermekeknek szánt kötetet (Bakó 1996: november 22).

Az 1830-as években egyre több helyen fokozódott az érdeklődés a népi alkotások iránt. Az alsósiménfalvi ifjúsági kör tagjai, amelyhez csatlakozott a tordátfalvi, medeséri és etédi ifjúság is, 1838–1839-ben levelet küldtek a kolozsvári unitárius kollégium önképző köréhez, amelyben folklórgyűjtésről, esetleg szándékról tájékoztatták. Arról írtak, hogy a kolozsvári kollégium társaságával „szövetséget” szeretnének kötni. Ígérik, hogy „székelhoni újságokkal, regékkel, népdalokkal, eredeti széköl elmésségekkel” kedveskednek majd a kialakuló kapcsolatuk révén (Faragó 1971a: 70–71).

Kriza János az 1843-ban kibocsátott „*Nyugtatóvány*”-ban azt írta: „Néhány fiatal székelyföldi barátom, legkivált T. Ürmösy Sándor Úr lankadatlán fürge szorgalmának kell köszönnöm, hogy még az idén képessé vagyok téve »Vadrózsám« első virágszálát előfizetőim kezébe nyújtani” (Albert 2011: 686).

A kolozsvári diák, Gyulai Pál 1845 nyarán néhány társával végigjárta a Székelyföld jelentős részét azzal a céllal, hogy megismerjék e vidéket és népét, s közben népköltészetet gyűjtsenek. Somogyi Sándornak azt írta: „Bejártam egész Székelyföldet ... Népregét és dalt is gyűjtöttem, még tovább van ígérthben, majd felküldöm őket a Kisfaludy Társaságnak.” Medgyes Lajosnak írt levelében azt közölte, hogy gyűjtése során balladára talált (a Szilágyi és Hagymási balladára utalt). Azzal folytatta levelét, hogy a helyieket is gyűjtésre biztatta, akik ígérték, hogy leírásuk után neki elküldik Kolozsvárra (Faragó 1977a: 29–35).

Gyulai Pál tanárként is a népköltészet gyűjtésére buzdította diákjait. Kolozsváron maga is lejegyzett néhány balladát, elemző előadásában felmérte a népballadák értékét, s hangoztatta, hogy az eddigi eredményekkel nem lehetnek megelégedve, különösen a Székelyföldről vártak számottevő példákat (Faragó 1977a: 31–32, 34–35).

Amikor a diákok népköltészeti gyűjtéséről beszélünk, rendszerint az irányító tanárookra, tanítóokra is gondolunk. Székely Adám az 1846-ban Erdélyi Jánoshoz küldött levelében arra kérte a népköltészeti gyűjtemény közreadóját, hogy „nem csak Erdéli hírlapok által, sőt magánlevél által ... Papjaikot, s még inkább a mestereket, rectorokat” kérje a népköltészet gyűjtésére. „Az iskolatanítók tola alol illy modon tömérdek számú, s igen sok jó népdalok kerülnének az olvasó világ színe eleibe, mert ők naponként a népel lévén érintkezésben – azoknak minden dalaival könnyen megismerkedhetnek” (Szakál 2012: 57–58).

A magyarországi népköltészeti gyűjtők is felfigyeltek az erdélyi eredményekre s a diákgyűjtők sikereire. Arany János folyóiratában ilyen sorok jelentek meg 1864-ben: „Népköltészetünk gyűjtése érdekében Szeberényi Lajos pozsonyi lyceumi tanár azon gondolatra jött – írja a M. S. –, hogy a tanuló ifjúságot szólítja föl, hogy a szünnapokat, midőn csaknem minden ifjú más-más vidékre megy haza, fordítsák a gyűjtésre; az így nyert gyűjteményt aztán ő a Kifaludy-társaságnak szándékszik beküldeni. – Szép, de az eszme már egyáltalán nem új: az erdélyi gyűjtők évek óta ezt gyakorolják, s hogy milyen sikerrel, hatalmasan tanúsítják gyűjteményeik. Így

gyűjté Kriza János a »Vadrózsák« egy nagy részét, így Szabó Sámuel marosvásárhelyi tanár a nála kéziratban lévő sok mesét, dalt s néhány balladát, így Gyulai Pál kolozsvári tanár korában a részben már közzétett balladákat s a még kéziratban levő egész gyűjteményt, melyet a Kisfaludtársaság gyűjteményébe szánt... ha az ország különféle iskoláiban egy-egy tanár elvállal annyi fáradságot, mint Szeberényi úr, s ha magánosan is igyekeznek ez ügyet előmozdítani, még megmenthetjük népköltészetünk kincseinek egy részét, mielőtt a ponyvairodalom, a kalendáriumoknak termékei végképp leszorítanák azokat még a nép ajkáról is. A Társaságnak szánt gyűjtemények Gyulai Pálhoz (Pest, Sándor utca 17. szám) mint megbízott szerkesztőhöz küldendőek be” (Koszorú 1864: 527).

Visszatérve Kriza János gyűjteményére, megállapítható, hogy korábbi tanítványai, akiket szóban is biztathatott a népköltészet gyűjtésére, s későbbiekben vidéki papok lettek, ettől kezdve a velük tartott kapcsolat levelezés útján folytatódott (Faragó 1971a: 101, 103). Szakál Anna azt írta a Kriza János levelezését tartalmazó kötetében, hogy 34 gyűjtőtársról ismer adatokat (Szakál 2012: 37, 311–331).

És folytathatjuk a marosvásárhelyi diákok népköltészeti gyűjtésével az 1860-as években. F. Szabó Sámuel tanár irányításával a tanulók viszonylag rövid idő alatt 900-nál több népköltészeti alkotást gyűjtöttek, de magát a teljes gyűjteményt nem sikerült megtalálni (Faragó 1956a: 1038–1043).

Ha a teljes gyűjteményre nem is sikerült rátalálni, azért 2009-ben Olosz Katalin hosszas és alapos kutatásai eredményeként értékes kötettel gazdagította a magyar népköltési gyűjteményeket, amikor Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát majd 150 év után közreadta. Ez a kötet tartalmazza a *Közlemények az Önképzőtársulat műveiből* kéziratok lapból a folklóralkotásokat, valamint a különböző folyóiratokban közölt balladákat, népdalokat és más műfajokat, majd folytatva a kolozsvári Református Kollégiumban lejegyzett népdalokat, népmeséket, mondákat, népszokásokat. Kiegészítette Szabó Sámuel írásaival, levelezése egyik részével (Szabó 2009).

Szabó Sámuel gyűjteményét Olosz Katalin úgy értékelte, mint az erdélyi, székelyföldi gyűjtemények egyik kiemelkedő művét: „Népköltészeti gyűjtőmunkájáról is alig tud valamit a magyar folklorisztika. Pedig az 1860-as évek folyamán Kriza János *Vadrózsái*hoz mérhető folklórgyűjteményt hozott létre marosvásárhelyi diákjai segítségével” (Olosz 2009: 17).

Olosz Katalin a korábbi népköltészeti gyűjtők már-már feledésbe merült hagyatékát folyamatosan összegyűjti és közkinccsá teszi. Megjelentette Kriza János *Vadrózsáinak* második kötetét, amelynek kiadása már 1862-ben felmerült. Ezen törekvése eredménye Szabó Sámuel gyűjtésének közreadása, továbbá az utóbbi időben közölt tanulmányainak tanulsága szerint Kanyaró Ferenc kolozsvári tanár és diákjai értékes gyűjteményének kötetben való megjelentetése. Azt külön is meg kell jegyeznünk, hogy a gyorsan polgárosodó Háromszékről, az unitárius községekből Kolozsváron tanuló diákok is bekapcsolódtak a Kanyaró Ferenc irányította népköltészeti gyűjtésbe, és 1862–1906 között 66 balladát gyűjtöttek össze. Olosz Katalin részleteiben is bemutatta a balladákat, a gyűjtési adatokat, számos gyűjtődiák nevét is közölte. Olosz Katalin azt is kiderítette, hogy az unitárius kollégium diákjai 1901-ben Kriza Önképzőkör néven azaz a céllal csoportosultak, hogy tovább folytatják a népköltészet gyűjtését. Hozzá kell tennünk, hogy a kolozsvári unitárius kollégium diákjainak mesegyűjteményét Tekei Erika vizsgálta (Olosz 2001: 121–134, uó. 2008: 581–599, Vida 2011).

A nagyszalontai diákok Szendrey Zsigmond irányításával összegyűjtötték a város népköltészetének jelentős részét, amelyben Kodály Zoltán is közreműködött (Szendrey–Kodály 1924).

A kézdívasárhelyi diákok Balázs Márton tanár irányításával 1894–1905 között egész kötetre menő néprajzi anyagot gyűjtöttek össze, amely 1942-ben jelent meg. Számos néprajzi tárgyat juttattak el különböző múzeumoknak (Balázs 1942).

Viski Károly, aki a kolozsvári egyetemen latin–magyar szakos tanári diplomát szerzett, s akire hatással voltak Herrmann Antal néprajzi előadásai, majd 1940–1941-ben az újjászervezésre kerülő magyar egyetemen tanított, ahol Faragó József is tanítványai közé tartozott, szintén diákok segítségét vette igénybe, amikor 1902 és 1909 között 18 ballada 26 változatát rögzítette. A gyűjtés egyrészt saját gyűjtése, másrészt diákjai leírása. Ezeket a balladákat Torda vidékén, Udvarhelyszéken, Erdővidéken, valamint Hosszúfaluban gyűjtötték (Olosz 2012: 236).

Az 1940-es években a csíkszeredai Segítő Mária Gimnáziumban Székely László hittanár diákok bevonásával kezdett a csíki székelység elsősorban vallási néprajza összegyűjtéséhez. A vakációzó diákokhoz intézett felhívásait a *Csíki Lapok*ban is rendszeresen közölte. Eredményét füzetben, tanulmányban megjelentette, majd összegyűjtve 1997-ben külön kötetben le-

hetett látni (Székely 1943, uó. 1944: 104–105, uó. é. n. [1997]). Meg kell jegyeznünk, hogy 1947-ben a Bolyai Tudományegyetemen történelem–földrajz szakon tanári oklevelet szerzett, majd 1949-ben néprajzból doktorált. A karcfalvi polgári iskola igazgatójaként megszervezte a Felcsíki Néprajzi Múzeumot, amelyben sok értéket lehetett volna megőrizni.

A II. világháborút követően Faragó József, aki a Bolyai Tudományegyetem professzora, Gunda Béla mellett gyakornok, majd adjunktus, a csíksobotfalvi betlehemes leírásába kezdett. Az akkori tanítóképző diákjai Kocziány László vezetésével, aki szintén a Bolyai Egyetemen végzett, segítettek a szokás leírásában (Faragó 1949: 222–236).

A Bolyai Tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet Kovács Ferenc is, aki Kisiratos népköltészetének egyik részét szintén diákok segítségével gyűjtötte össze (Kovács 1958).

Faragó József figyelemmel követte a székelykeresztúri és székelyudvarhelyi diákok népköltészeti gyűjtését az 1940-es évek végén és az 1950-es években, illetve Farkas Janó és Orbán László tanárok szerepét a gyűjtésben (Faragó 1965: 449–450).

1966-ban Freiburgban nemzetközi értekezleten az európai néprajzkutatók a népballadák kutatásának eredményeit vizsgálták, és új szempontok szerinti csoportosítását, közreadását állapították meg. Erre az értekezletre Faragó József is küldött tanulmányt, amelyben beszámolt a romániai balladakutatás eredményeiről. Arról is írt, hogy a Folklór Intézet munkáját jelentősen elősegítik a tanárok és diákok. Ugyanekkor a diákok balladagyűjtéséről írt tájékoztatót az *Utunkban* (Faragó 1966a: 566–568, uó. 1966b: 4).

Háromszéken 1969-ben kisdiákok román–magyar gyűjtéséből is kiadtak egy füzetet (Jancsó 1969).

Sorolhatjuk tovább azokat a népköltészeti gyűjteményeket, amelyek születéséhez hol nagyobb, hol kevesebb mértékben diákok is hozzájárultak. Ilyenek: Köncei Ádám gyergyói és margittai, Bura László szatmári, Király László, Ferenczy Éva, Józsa Miklós, Bandi Dezső gyűjtései (Szabó Zs. 1976: 73).

Faragó József azon folklórkutatók közé tartozott, akik pályájuk kezdetétől életük végéig folyamatosan követték a diákok szerepét a folklórgyűjtésben. Gyakran megfogalmazta, hogy egy-egy vidék folklórnak átfogó felmérését diákok segítségével lehet elvégezni. Erre utal a mezőcsávási kiolvasóversék gyűjtéséről szóló írásában, amelynek irányítója Péter Ilona tanárnő, továbbá ismerteti a Kászonban működő diákközpontot, két he-

lyen is írt a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium tanulóinak folklórgyűjtéséről, többször is megfogalmazta, hogy a tanárok segítsék diákjaik bevonásával az erdélyi népköltészet minél teljesebb összegyűjtését és megismertetését. Abban is lehetőséget látott, hogy a még meglévő betlehemes játékokat a diákok segítségével összegyűjtsék (Faragó 1970: 39, uó. 1985: 37–38, uó. 1992, uó. 1993b: 4, uó. 1993c: 27, uó. XLII. [2] 27–29).

Legutóbb Osváth Imola nagyszerű tanulmányban foglalta össze pedagógusok és diákok közös munkájának eredményét a néprajz fejlődése szempontjából. Tanulmányában 74 szerző 172 művére hivatkozott, de ez nem jelentette azt, hogy teljesen kimerítette az eddigi eredményeket (Osváth 2010: 289–323).

Faragó József több kötete előszavában írt arról: egyik célja, hogy a fiatalok már kellő időben megismerjék a magyar népköltészet legjelentősebb alkotásait. Erről írt a *Diófának három ága* 1956-ban közzétett kiadványában is. Amikor a *Gyönyörű Bán Kata* megjelent a Tanulók Könyvtára sorozatban, annak zárószavában írta: „Első ízben történt, hogy a régi népballada költészetéről átfogó válogatást adunk ifjúságunk kezébe” (Faragó 1956b, uó. 1973: 385).

Faragó József tanárok és diákok segítségét kérte akkor is, amikor az utóbbi időben meghonosodott átfogó felmérésekbe kezdett. Abból indult ki, hogy Kriza János 1862. december 27-én a *Vadrózsák* előszavában így fogalmazott a népköltészet, különösen a balladák életéről: „e nyelvünk- s irodalmunkra nézve megbecsülhetetlen kincsek, mondani termésaranyak, veszőfélben vannak. Egy-egy versszakot egyik-másik népdalból még hallani olykor, de az egészet a századik éneklő ha tudja, s nem kevés töredék van, hogy egészen már senki sem tudja” (Kriza 1863: VI).

Faragó József vitába szállt Kallós Zoltán – Szabó T. Attila *Balladák könyve* alcímével, vagyis azzal a megfogalmazással, hogy „Élő hazai magyar népballadák” (Kallós–Szabó 1970). Így fogalmaz: „...körülhatárolás nélkül élő folklórról beszélni azt jelenti, hogy falvaink kultúráját azon a néhai folklórszinten szemléljük, amelytől rég eltávolodott, s amelytől rohamosan továbbtávolodik.” Éppen ezért „a folklórszociológiai fölmérések folklórkutatásunknak, s ezáltal nemzetiségi önismeretünknek egyaránt használni fognak” (Faragó 1977: 330–331).

A felmérések során kiderült, hogy például Kibédén, a 2500 lakosú faluban 1210 személy megkérdezése után a *Barcsai* című balladát – amelyet korábban itt lejegyeztek – egy 80 éven felüli férfi tudta, a *Molnát Annát*

három 50 éven felüli nő. A *Rossz feleséget* 14, a *Szabó Vilmát* 120, a *Rózsa Sándort* 167, a *Butyka Imrét* 20 lakos ismerte (Faragó 1971b: 12).

Hasonlóan jártak el Magyardécsén Horváth Pál tanár irányításával a Besztercén tanuló helyi diákok bevonásával a bölcsődalok vizsgálatakor. Kiderült, hogy kikérdezett 1810 személy közül csupán néhányan tudtak két vagy több bölcsődalt. Pl. kettőt tudott 19 nő és 5 férfi (Faragó 1976: 134).

Szintén marosdécesei diákokkal közösen, tanáruk irányításával mérték fel a ritkaság számban található népballada, *A vitéz és a kegyes* ismeretét, s következtetésük az, hogy kiveszőben van (Faragó 1977b: 207–208).

Faragó József hasonló következtetésre jutott Rugonfalván is, amikor a *Görög Ilona* népballadának ismeretét vizsgálták 333 személy megkérdezésekor, s meg kellett állapítaniuk, hogy részben sem tudta senki, csupán néhányan hallottak róla (Faragó 1977c: 293–295).

Jelentős eredményekkel járt a népköltészet különböző műfajainak gyűjtésében Faragó Józsefnek Fábián Imrével kezdeményezett széleskörű gyűjtőmozgalma Bihar megyében. Eredménye a *Bihari gyermekmondókák* kötet megjelenése (Faragó–Fábián 1982).

Faragó József pályázatok kiírásával, felhívásokkal próbálta bevonni a fiatalokat, egyes esetekben a szülőket is jelentős eredménnyel az erdélyi magyar népköltészet gyűjtésébe. Szinte nincs is olyan magyar folyóirat, napilap Erdélyben, melyben pályázat, felhívás, eredmények értékelése ne jelent volna meg a népköltészet széleskörű gyűjtéséről.

Azzal zárjuk a tanárok, diákok népköltészeti gyűjtéséről szóló fejezetünket, hogy még számos adat hiányzik a felsorolásból, a teljes felmérés további kutatást igényel.

4. A Székely Mikó Kollégium,⁴ mivel viszonylag megkésve kezdte meg működését, az eltelt 155 év alatt számos területen igyekezett pótolni lema-

⁴ Mivel többször változott elnevezése, ezért minden időszakra vonatkoztatva ezt a nevet használjuk: 1859-től Református Tanoda, 1860-ban az árkos népgyűlésen a Sepsiszentgyörgyi Gimnaziális Oskolának szavaznak meg segélyt (SÁLvt F. 351. csomag 340. 11. sz. 162. lap – Árkos). 1876-ban „Székely Mikó”-tanoda, az 1881–1882. tanévtől Sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium, használják így is: Sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó Kollégium, 1944–1945-ben Magyar Tannyelvű Líceum, 1945–1948: Székely Mikó Kollégium, 1948–1953: Magyar Fiúlíceum, 1953–1954: X. osztályos Fiúközépiskola, 1954–1958: 1. számú Magyar Tannyelvű Középiskola, 1958–1965: 1. számú Középiskola, 1965–1974: 1. számú Líceum, 1974–1977: 1. számú Reál–Humán Líceum, 1977–1989: Matematika–Fizika Líceum, 1989-től– Székely Mikó Kollégium.

radását. Kiváló tudósok, kutatók, egyetemi tanárok, elismert művészek tanultak ebben az iskolában.

Ez alkalommal csupán arra figyelünk, az iskola miként járult hozzá a magyar szellemi és tárgyi néprajz gazdagításához. Felhasználtuk a korábbi ismertetőket is (Albert 1980: 35–39, uő. 1994: 130–139).

A „tanoda” alig kezdte meg működését, máris bizonyos eredményre utalhatunk. Amikor Faragó József a háromszéki balladakutatás történetét megírta, azt közölte, hogy az 1860-as években Háromszéken népballadákat gyűjtött Vass Tamás, az iskola tanára (Albert–Faragó 1973: 10).

Az 1898-ban megjelent iskolatörténetben Domján István a kezdeti időszak tanárainak nevét közölte. Ebben írta: Vas [sic!] Tamás az 1863–1864-ik iskolai évben az I. gimnáziumi osztály 55, míg az 1864–1865. iskolai évben a II. gimnáziumi osztály 42 tanulójának tanítója (Domján 1898: 208).

Legutóbb Olosz Katalin részleteiben is feltárta Vass Tamás életrajzát, népköltészeti munkásságát. Megállapította, hogy a folklór értékeinek megismerését, leírását már 1858-ban megismerhette, amikor diákként a kiváló népköltészeti gyűjtő, kutató Szabó Sámuel tanítványa volt Marosvásárhelyen. Tanult Kolozsváron is, ahol tevékenyen részt vett a református főiskola önképző körének munkájában, melyet Gyulai Pál irányított 1862-ig, Budapestre távozásáig. És 1863-ban Kriza János *Vadrózsák* kötete is megjelent, amely szintén felkeltette érdeklődését a népköltészet iránt.

Az említett években, 1863–1865 időszakban sepsiszentgyörgyi tanárként kapcsolatba került, most már gyűjtőként is a népköltészettel. Életében tulajdonképpen az itt töltött két év nyújtott alkalmat arra, hogy „mostani ismereteink szerint” le is jegyezzen néhány népköltészeti alkotást. Olosz Katalin közölte, hogy Vass Tamás Háromszéken nyolc balladát és balladás dalt, egy balladatöredéket, egy kolduséneket és három kortesdalt jegyzett le. Ha szám szerint kevésnek is tűnik ez az eredmény, annál értékesebbek ezek a magyar népköltészet gyűjtésének kezdeti időszakában. Vass Tamás írta le a *Váradai nótáját*, *Kádár Gyuri*, *Bács Jancsi*, *A zsvány felesége*, *Bíró Kata*, *Barcsai*, *Pálbeli Szép Antal*, *Barna Péter* balladákat, valamint a *Dancsuj Dávidról* szóló ballada-töredéket és a *Kalota*, *Kalota*, *hideg havasolja* balladás dalt. Vass Tamás feljegyzésében megörökített egy háromszéki, felsőrákosi történetet, amely külön értéke a balladakutatásnak. Az itteni csárdában megszállva tanúja lehetett annak, amikor két helybeli férfi verseng ballada-elmondással.

Olosz Katalin azt is közölte, hogy a *Csodahalott* balladája első szövege, a *Váradi nótája* első lejegyzése Vass Tamás nevéhez fűződik. A *Bíró Kata* balladájának változatára azóta sem akadtak rá a gyűjtők. Vass Tamás érdeme az is, hogy a népköltészet gyűjtését kiterjesztette újabb műfajokra is, mint a balesetballadára, a koldusénekekre és a kortesdalokra. Mindezekről megállapítható, hogy ha nem is minden felsorolt alkotás, de a döntő többség „Felsőrákos folklórkincsének gazdagságát dicséri” (Olosz 2003: 46–59). Ezzel Vass Tamás megnyitotta azt az utat, amelyen az iskola mindmáig halad a folklór gyűjtésében, terjesztésében (Olosz 2003: 46–59).

Nem sokkal később a „tanoda” diákja volt Bodor János. Életrajzát Demeter Lajos, az iskola volt tanulója ismertette (Demeter 2013: 87–89). Bodor János az 1936-ben megjelent könyvében csernátoni gyermekkorára, a szentgyörgyi „tanoda”-ban töltött évekre is visszaemlékezik. Szentgyörgyön tanult 1870 és 1876 között. Leírása folklórtörténeti szempontból is értékes adatokat tartalmaz. Egyik közlése arról szól, hogy egy fegyelmi ügy során milyen, a népdallal kapcsolatos reformtörekvéseket kezdeményeztek az iskolában: „Ez év [1875] szeptemberének volt még egy megrázó eseménye, mely az egész osztálynak »kevésbé szabályszerű« magaviseleti minősítést – és egyszersmind a népdalok énektanításának nevezetes reformot eredményezett. Mikor ugyanis egy verőfényes délutánon, mikor az osztálynak éppen világi énekórája következett, V. Klárka [az igazgató leánya] vidám lepkelebegéssel jött le a kertbe, s babos kötényébe egy lehajló ágról a hamvas besztercei szilvát kezdte szedni. Valamilyik impertinens gyorsan feltalálta magát, s hunyorgatva néhány szót szólott a gyülekező fiúknak, mitől – mint száraz szalmába dobott tüzes kánóctól – gyújtó erővel lobbant fel a nóta:

Bárcsak engem valaki, valaki,
Szilva szedni hína ki, hína ki,
Leszedném a szilváját, szilváját
S megcsókolnám a lányát, a lányát!!

Persze, az utolsó sort már elpirulva, dongókar módjára zümmögték, hogy érthető ne legyen. (Az akkori negyedik gimnazisták ugyanis, bár eléggé kamaszok, de azért nagyon pirulósak voltak.) Bajos volna megállapítani, hogy Klárka bántva érezte-e magát, de mint negyedik polgárista, ő is fülig pirult, és somfordálva húzódott fel a kertből. Mert hát mi tagadás –

rajta is megesett egy kis szándéktalan kacérkodás. Tudniillik – vagy tán inkább nem is illenék – amint felágaskodott a fa ága után, a babos szoknyája alól – Uram bocsásd – kilátszott a bokája, sőt karján is szinte könyéig felcsúszott a blúz-ujj. Ebből a játszi bárányfelhőből iszonyatos vihar kerekedett. Meghallotta és meglátta ugyanis mindezt a folyton spicliske-dő szolga, János. Rögtön ment a tanár úrhoz, és besúgta, hogy a negyedik gimnázisták miféle istentelen nótát énekeltek a kerti nyitott ablak mellett. A legborzasztóbb különben az volt, hogy bizonyára igaz is volt: tényleg énekeltek. És pedig szó sem lehet másról, mert az a tiszteletlenség, hogy: – »bárcsak szilvaszedni hina ki«, kétségtelenül a tanár urat illette, mert az ő kertjébe zengett ki. S hát aztán ki másra szólhatott volna, mint Klárikára, hogy: »megcsókolnám a lányát – még ismételve – a lányát«?! ...

Hosszas kivizsgálás következett, a tanári kar kérdései: »Ki látta meg, hogy Klárika a kertben van? Kinek jött az a gyalázatos gondolata, hogy azt az orcátlan nótát énekeljék? Ki adta meg a hangot? Ki kezdte el az éneket? Ki szennyezte be leginkább azzal az ajkát, ki énekelte legerősebb hangon? És általában hol, kitől, mikor tanulták azt a bűnös nótát?«

A városban többféle vélemény elhangzott az esetről. Egyikük azt mondta: »Ugyan görbült-e meg Klárikának csak egy hajszála is attól az énektől? Miért nem kérdezik meg őt: mire ítélné ő a fiúkat?!«

A fenyegetések idején a szülők kérésére az árszaszéki elnök, a polgármester, a törvényszéki elnök, a kollégiumi gondnok is közbenjárt a büntetés enyhítéséért, s így „A jó énekesek, mivel már csak felbujtottak voltak, magaviseleti osztályzatuknak egy fokkal való lefokozására ítéltettek. Mindazonáltal bölcs előrelátással, hogy az efféle incselkedésnek eleje vétség, szélesebb körű intézkedések is tétetnek. Nevezetesen Málík polgári leányiskola igazgató megkeresendő és felkérendő sürgős intézkedésre, minthogy az efféle dolgok romboló hatása ott is kiütheti a fejét. Ezért a két iskola növendékeinek legyen más-más kimenő órája... Vasárnap pedig a lányok fehérbabos kék egyenruhájukban kissé később vezetessenek fel a templomba, és ott a karzat alatt úgy helyeztessenek el, hogy a fiúk a karzaton ne nézelődhessenek rájuk. De az a főbaj, hogy a tanulók – honnan, honnan nem szedik, de egyre megtanulják, és szíltében éneklük a minden pedagógiai idomítás nélkül termő népdalokat. E tekintetben különben Enyedről terjed a mótely. A kamasz diákok onnan hozták Háromszékre is az újabb nótákat, s megkívántatják ezeket az itteni kisebbekkel is... A pedagógiának ezen segíteni kell... Országos tanügyi megmozdulás

kell itt! Hiszent, amint az erdei szabad forrásokat betömni, a réti virágok nyílását megtiltani nem lehet: éppen úgy nem némíthatók el a népdalok. Ámde mederbe kell szorítani, hogy ne posványosítsák el a gyermeklelkeket. Gyermekük számára újra kell szövegezni azokat... csupán a »legény«, »leány«, »babám«, »rózsám« helyébe az »édesapám«, »édesanyám«, »hű testvérem« szókat kell behelyettesíteni. Milyen épületesen énekelheti akkor minden ifjú a »Szeretnék szántani« dalt, »ha az anyám jönne az ekét tartani.« Vagy ismét: »Ne menj, anyám a tarlóra, Gyenge vagy már a sarlóra.« Hiszen miért ne lehetne sokkal inkább gyenge az öregedő anyám, mint a bizonyára fiatal »rózsám.« (Bodor [1936]: 154–157).

Bodor János könyvében részletesen leírta a korabeli népi viseletet, a gyermekjátékok sokaságát, általában a szokásokat. Azt is, hogy diákkorában a szentgyörgyi iskolában milyen játékokat ismertek (Bodor [1936]: 42–189). Értékes megfigyelést közöl a helyi balladák születéséről is, akárcsak Székely Ádám 1846-ban, amikor arról írt, hogy bármi történik a faluban, azt „már másnap legény, leány faluban, erdőn, mezőn, kutaknál” éneklí (Szakál 2012: 57–58). Bodor János megfigyelése az 1860-as évekre vonatkozik: „Minden aratás megtermi a tél és a tavasz két-három új nótáját. Ezek között mindig akadnak – bár szerzőjük neve ismeretlen marad – bánatos balladák és csipős kuplék. De valóban az élet termi ezeket, és nem csupán költő eszeli ki. Egy szomorú tragédia vagy egy-egy ostorozó gúnnyra méltó esemény mindig csak adja elé magát. Aztán urát adni éppen úgy nem lehet, mint például a kártevésnek. Vagy tán nem is egyetlen műhelyből telik ki, hanem itt kifaragják, ott megvasalják, amott kipingálják, és úgy halad kipingálva a nóta szekere, amint az esemény kószál a hír szárnyán, itt is, ott is ráadnak egy ruhadarabot, mígnem egyszer csak a ballada vagy a kuplé kifogástalan ruhájában utazik szántóföldről szántóföldre, olykor át a szomszéd falu határába is, élénkítve az aratás munkáját. N. N. becsületes jóra való gazdát rablógyilkosok pusztították el a torjai úton, mikor eladott két ökrének árával kullogott a városból hazafelé. A márkosfalvi torony gombját felhelyező derék ácslegény nagy bátorságban alászedült, maga is lezuhant az elköszöntött és ledobott porciós üveg után és szörnyethalt. X. Y. istenkáromló embert a Csigolyásban hirtelen leütötte az istennyíla, mikor éktelenül káromkodott, mert már-már száradt szénáját újra leverte egy hatalmas zápor. Vagy más irányban a házsártos, hencegő Áron Gyurkának kissé csúfosan megeresztették az orra vérét a táncban a többi legények, mert ákáciáskodott, kötekedett mindenkivel folytonosan.

Aztán mindenki jól tudta, de mégsem került ki teljességgel, hogy kinek a fokosa vétett úgy rá az orrára, hogy félre ment az egész életére. A felszege Páva Katit, akiről senki sem tudta, hogy miként jut a cifra viganókhöz, amikkel aztán henegeve bosszantja a tisztességes lányokat, egyszer csak rajtacsípték a városban, amint el akart siríteni egy vég selymet a Dávid István úr boltjában. A felső ruháit letépve, egy szál ingben kergették ki a városból, s egy álló hétig bujdokolt a mezőn, hogy senki észre ne vegye, mikor hazalopózkodik a faluba. Mire a falu Kati leányai összeállva együtt mentek a paphoz, kérve, hogy őket keresztelje át valami más névre. Ezek és ezekhez hasonló dolgok csak érdemesek voltak az aratók által kiéneklésre. Előbb – természetesen – a szöveg megszerkesztésére és aztán a dal megnotázására. Így vált valóságos mumus-jelszóvá a megbélyegzésre nem gondoló magaviseletűekkel szemben: »vigyázz, mert veled fognak aratni a nyáron.« Így változott valóságos népitéleti törvényszékké a mező” (Bodor [1936]: 106–107).

Dr. Barabás Samu a SZMK algimnáziumában tanult, 1877-ben a budapesti egyetem bölcsészeti karára iratkozott be. Később levéltárakban dolgozott, 1910-ben a MTA levelező tagjának választotta. Ő gyűjtötte össze a *SzOT* VIII kötetének anyagát, amely sok néprajzi vonatkozású adatot tartalmaz (Barabás 1934).

Erdélyi Lajos szintén a SZMK algimnáziumában tanult, a kolozsvári magyar egyetemen szerzett tanári oklevelet, 1898-ban doktorált. Egy évig a SZMK-ban tanított, az 1899–1900-as tanévben. A budapesti egyetemen a magyar nyelvjárastan és mondattan magántanára. Gyakran írt a székely nyelvjárásról (Erdélyi 1906: 309–344, uő. 1913: 55–57., uő. 1916: 37–46).

Az iskola fejlődése szempontjából fontos esemény az is, hogy 1879. szeptember 15-én, alapos előkészületek után, Cserey Jánosné Zathureczky Emília imecsfalvi gyűjteményét Székely Nemzeti Múzeum névvel a Székely Mikó-tanoda telkén lévő Béli-ház emeleti részén helyezték el, és a székely megyéket és városokat képviselő testület vette át. Az iskola vezetőinek egyik feltétele, hogy „a tárgyak a tanítás céljaira felhasználhatók legyenek” (Domján 1898: 116).

Ettől kezdődően az iskola és a múzeum közösen támogatták egymást: a tanárok önkéntesen vállalták egy-egy részleg irányítását. Arra törekedtek, hogy a diákokat is bevonják a múzeum anyagának bővítésébe, maguk egy-egy tudományág kutatói legyenek. E kapcsolat még inkább kiszélesedett, amikor a minisztérium engedélyével az 1889–1890-es tanévtől a fő-

gimnázium V. osztálya is megnyílt, és 1893-ban már az első érettségit is megtarthatták.

A nagyobb diákok, tanáraik kezdeményezésére 1891. szeptember 19-én megalapították az iskolai önképzőkört, amely kör később, 1904. december 17-én a Kőrösi Csoma Sándor nevét vette fel.

A diákok az önálló alkotások mellett az évente kiírt különböző témájú pályázatokra alapos kutatást igénylő dolgozatot készítettek. A pályázatok között számos néprajzi vonatkozású kiírást is találunk. Legtöbbször külön pontban jelölték meg a népköltészet különböző műfajainak gyűjtését, valamely székely község népviseletének leírását, a székely helynevek rögzítését és magyarázatát stb. Mivel a beadott pályaműveket az iskola könyvtárában nem őrizték meg, így csupán az iskolai értesítőkből közölt adatokra: a pályázati felhívás szövegére, a beérkezett pályaművek címére, az értékelésekre támaszkodhatunk. De ez is bizonyosága annak az iskolai törekvésnek, amely a háromszéki népköltészet, népi szokások, viselet, a helynevek összegyűjtésére irányult.

A népköltészet gyűjtésére ösztönző pályázati kiírás így hangzott: „VII. Székely népdalok, románcok és balladák gyűjteménye.” A pályázatra két gyűjtemény érkezett. Értékelése: „Mindkettő buzgó utánajárásra, szorgalmas gyűjtésre vall, de a II. számú füzet gyűjtője a kitűzött kérdésre nézve tévedésben van, a mennyiben a gyűjteménybe oly darabokat is fölvelt, amelyek már nyomtatásban többször és több helyen megjelentek... Az I. számú gyűjtemény rendszeresebb, több ízléssel és válogatottabb darabokból van összeállítva; gyűjtője arra is ügyelt, hogy lehetőleg új, eddig nyomtatásban meg nem jelent népköltészeti termékekből állítsa gyűjteményét... Írói Benkő Sándor és Nagy Ede VIII. o. tanulók” (*Értesítő* 1897–98: 39). Az értesítőben egyetlen címet sem említettek.

A következő évben is hirdettek hasonló célú pályázatot: „d) Epikai költemény vagy ezek gyűjteménye (románc, ballada, költői elbeszélés...)”, de pályázó nem jelentkezett (*Értesítő* 1898–1899: 100).⁵

Próbálkoztak népregék, népmondák költői feldolgozásával is, amely eljárás a 19. században jelentősen elterjedt a magyar irodalomban. A diá-

⁵ Értesítővel és az évszámmal jelöljük az évente kibocsátott kiadványt: az 1891–1896 között megjelenteket dr. Székely Bendegúz, az 1896–1902 közöttieket Pap Lajos, az 1902–1916 közöttieket Péter Mózes szerkesztette.

kok által beadott dolgozatokban közltekből nem derült ki, hogy valóban elterjedt népi mondának-e feldolgozása.

Az 1894–1895-ik iskolai évben két népregét is sikerrel dolgoztak fel a tanulók. A II. számú dolgozat egy Sugásra vonatkozó népregét tartalmaz.⁶ A dolgozatról megállapították, hogy „önállóan”, „nem közönséges fantáziával és zengzetes verseléssel” készült. Írója Csákány Sándor VIII. o. t. A VI. számú pályamű erdővidéki népregéről szól, amelynek eseménye a török világban történik, amikor a székely nők hősies harcban legyőzik az ellenséget, megvédik tisztaságukat. Írója Fábián László VIII. o. t. Az értesítőben mindkét dolgozat rövid kivonatát is közlik (*Értesítő* 1894–1895: 79–80).

Több eredménnyel járt a szokások és viselet leírására kiírt pályázat. Az 1907–1908-as értesítőben székely népszokások összegyűjtését kéri a pályázat kiírói. Két tanuló készített dolgozatot: „Az I. számú munka szerzője az ország más vidékén élő barátjához intézett 18 levélben írja le Uzon és Barátos területéről a különböző népszokásokat. Legfőbb érdeme az eredetiség és az élénk előadás.” Írója Kovács Benedek VIII. o. t. A II. számú az előbbinél kisebb terjedelmű: Kézdivásárhely vidéki népszokásokat ír le túlságos rendszerességgel, de sok helyen teljes eredetiséggel” (*Értesítő* 1907–1908: 96–97).

Székely népszokások és babonák a következő évi pályázat témája, két pályamű érkezett. Az I. számú: karácsonyesti népszokásokat tartalmaz, kiegészítve 236 babona leírásával. A II. dolgozatban nyolc népszokás leírása található rövid magyarázatokkal, majd írója közöl még 324 Kovásznán gyűjtött babonát és népies szólást. Az I. dolgozat szerzője Csutak Mihály VII. o. t., a II.-é Kohn Mihály VIII. o. t. (*Értesítő* 1908–1909: 62).

Pályázatot írtak ki ilyen címmel: „Valamely székely közösség népviseletének leírása.” Értékelésekor azt írták: „saját megfigyelése alapján készült, 28 lapon, 16 ábrával írja le a község már-már kihaló félben levő régi ruházatát” (*Értesítő* 1911–1912: 112). A következő évben hirdetett viseletről szóló pályázat szerzője Varga Nándor Lajos, a későbbi európai híró grafikusművész. A homoródszentmártoni viselet leírását a bírálók egyértelműen kiválónak tartják, munkáját a SZNM is külön jutalmazta. Jellegje: „Ami belülről fakad, az ér valamit.” Hajós Imre VIII. o. t. Alsórákos

⁶ Sugás Sepsiszentgyörgytől 8 km-re fürdő- és kirándulóhely.

népviselőt írt le. 53 lapra terjedő dolgozatában mutatta be a férfi és női viseletet, az elkészítés módját, a ruházatkodással kapcsolatos szokásokat. Ez esetben is a SZNM a jutalomdíjat kiegészítette. (*Értesítő* 1913–1914: 35.)

Az ifjúsági önképzőkör vezetői figyeltek a megye határneveinek, helyneveinek összegyűjtésére is. A dolgozatokat ez esetben sem ismerhettük meg, de az értékelésből következtethetünk a diákok nagyfokú érdeklődésére. Az irányító tanárok felhívták a figyelmet arra, hogy térképekkel egészítsék ki a leírásokat, és a nevek eredetét, a hozzájuk kapcsolódó eseményeket, eredetükhöz fűződő mondákat is rögzítsék. Gocz Elek VII. és Pap István VIII. o. t. Nagybacon és Zalán helyneveit gyűjtötte össze. A felsorolt 190 helynév között 20-nak a hozzáfűződő néphagyományait is leírták. Hasonlóan járt el a zaláni határnevek gyűjtője is. Jeligéjük: „Szép hazám minden völgye-fája, Erdővidék mégis a virága.” Ekkor közölték a következő évi pályázati felhívást is. Bizonyára azért, hogy a nyári vakáció idején is a diákok elkezdhessék dolgozatukhoz az anyag gyűjtését (*Értesítő* 1910–1911: 60–61).

Ezen előrelátásnak meg is volt az eredménye, mert a következő évben a „Székely határnevek” felhívásra öt pályamű érkezett. Az I. dolgozat ismét Nagybaconról szól, most már 320 helynévvel. Jeligéje: „Minden szó a nemzet kincse.” Szerzője: Gocz Elek VIII. o. t. A II. dolgozat Alsócsernáton helyneveit ismerteti, az elsőnél kevesebb számban. Jeligéje: „Legszebb erény a hazaszeretet.” Készítője: Végh Andor. A III. dolgozat Gyergyóalfalu és Gyergyószentmiklós mintegy 200 helynévét tartalmazza. Írója: Wolmann D. VIII. o. t. A IV. dolgozat írója Sigmond János VIII. o. t.; Lécfalva helyneveit tartalmazza. Az V. dolgozat Barátos község 199 határnévét rögzíti. Szerzője: Kóvári Ármin és Gazda György VIII. o. t. (*Értesítő* 1911–1912: 111–112).

A következő évben Nagy Elek VIII. o. t. Sepsiszentgyörgy 208 helynévét írta le, térkép hozzátalolásával, a nevek keletkezése magyarázatával. Jeligéje: „Szeresd hazádat!” (*Értesítő* 1912–1913.: 47).

A következő évben készült dolgozatok: I. Dálnok, Papolc, Fotosmartonos helyneveiről szól. Jeligéje: „Ha a föld Isten kalapja, Hazánk a bokréta rajta.” Írója: Hadnagy Pál. A II. dolgozat Papolc 311 határnévét térképpel együtt tartalmazza. Jeligéje: „Titokzatos létünk céljának akkor felelünk meg legjobban, ha azon a helyen, amelyre a sors állított, tehetségünk szerint fáradunk.” Írója Kelemen Zsolt VIII. o. t. A III. dolgozat szerzője Mihályfalvi István VIII. o. t., aki 68 oldalon Fotosmartonos 269

helynevét írta össze. Jelígeje: „Szébb itt még a fűzfa ág is, mint másutt a gyöngyvirág” (*Értesítő* 1913–1914: 34–35).

Összesítve az eddigieket megállapítható, hogy hét településről a diákok 2007 helynevet gyűjtöttek össze. A szám azért nem pontos, mert egyes közlésekben nem tüntették fel az adatokat.

Minden esetben nem írtuk le a dolgozatok jelígejét, a közöltek beszédes bizonyítékai a kor diákjai gondolkodásának.

A felsorolt pályázatok és pályaművek újabb bizonyítékai annak, hogy kellő irányítással csupán néhány tanuló is jelentős mértékben hozzá tud járulni valamely tudományág gazdagításához.

A folyamatos és eredményesen kibontakozott ifjúsági mozgalom az I. világháború kitörését követően megszűnt. Az 1915–1916-os értesítőben már ezt írták: „Az ifjúsági egyesület a tanárok más irányú terhes elfoglaltsága s a felsőbb oszt. tanulók jórészének katonai szolgálata miatt szünetelt” (*Értesítő* 1915–1916: 22).

A háború befejeztével Csutak Vilmos igazgató folyamatosan azért fáradozott, hogy a háromszéki fiatalok továbbra is minél nagyobb számban középfokú tudásra tehessenek szert, és a sokszorosán megnehezített bejutási feltételek között a tehetséges diákok a román egyetemen folytathassák tanulmányaikat. Az évkönyvekben kevés feljegyzést közöltek az ifjúsági mozgalmakról, pályázatok sem jelentek meg, mégis új formát találtak arra, hogy a diákok az órán kívüli területeken önálló eredményt tudjanak felmutatni. 1936-ban az igazgatóság hirdető könyvben közölte a pályázati felhívást. Magyar nyelvből például ezt írták: A magyar paraszt Móricz Zsigmond műveiben, továbbá: Népköltészeti termékek gyűjtése. Földrajzból: Vidékünk leírása néprajzi szempontból (lehetőleg rajzokkal és fényképekkel) (N. n. [Könczey] 1969: 23).

A két világháború között, majd az azt követő időszakban a SzMK tanárainak jelentős része vagy a korábbi magyar, vagy a Trianon után alapított román egyetemen tanult, ahol – az utóbbin – ritkaság számban tanulhattak magyar fiatalok. Meg kell említenünk dr. László Ferencet, aki 1892-ben iratkozott be a Ferenc József Tudományegyetemre, majd fényes jövőt várt rá ott egyetemi tanárként, azonban 1897-ben lemondott tanársegédi állásáról, és a SZMK-ban pályázat útján elnyert katedráján természetrajzot, földrajzot és számtant kezdett tanítani. 1901-től katedrai teendői mellett az iskolában működő SZNM óra, majd igazgatója. Nevét az erődsdi ásatások tették Európa-szerte híressé, azzal, hogy 5000 éves leletre ta-

lált. László Ferenc a kolozsvári egyetemen Terner Adolf néprajzi előadásait is hallgatta. Bizonyára ez is segítette abban, hogy a SZNM-ban szorgalmazza a néprajzi gyűjtemény gyarapítását. Kapcsolatot tartott a kor jeles néprajzkutatóival, Jankó Jánossal, Herrmann Antallal stb. Gyűjtéseit kiterjesztette Háromszéken kívülre, Udvarhelyre, Csíkra. Csíkbánkfalván, Madarason, Ditróban, a Gyimesekben, Kászonokban számos értékes tárgyat talált. Munkássága közben diákjait is bevonta a gyűjtésbe. A sok név között meg kell említenünk a későbbi mikós tanár, Debreczy Sándor nevét is. László Ferenc tárgyak összegyűjtése mellett arra törekedett, hogy a népi élet minél szélesebb körét őrizze meg. Ezért tehetséges rajzoló diákjait arra kérte, hogy színes rajzokat, tusrajzokat, akvarelleket készítsenek utcarészletekről, épületekről. Segítőkézségével különösen kitűnt a ditrói Bajkó Mihály és a már említett Varga Nándor Lajos. A diákokkal végzett közös munka eredménye, hogy dr. László Ferenc irányításával és személyes gyűjtésével a múzeum 4773 tárggyal gyarapodott. Ő ösztönözte a tanulókat – amint már előbb leírtuk – a határnevek, hiedelmek, népviseletek leírására is (Gazda K. 1978: 64–74). Maga is készített néprajzi dolgozatokat Sepsiszentgyörgy és a megye időjárásáról, a székely kapukról stb. (László F. 1978: 103–112, uó. 113–117, uó. 174–177, uó. 208).

Csutak Vilmos 1878-ban született Zágonban. Diákként bőven megismerte a SZMK belső életét. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti karára, latin–történelem szakra 1898-ban iratkozott be, 1903-ban már a SZMK tanára, majd 1908-tól a múzeum őre is. Sikeresen dolgozott együtt László Ferencsel az iskolában is, a múzeumban is. Mint a SZMK igazgatója (1916–1936) arra kérte a kollégium tanárait, önkéntesen segítsék a múzeum munkáját. Vonatkozott ez a néprajzi részlegre is. 1928-ban írta: „A néprajzi gyűjtemény legelsősorban hivatott arra, hogy a múzeum-tulajdonos és fenntartó székely nép mindennapi küzdelmes életéről, szorgalmas asszonyainak és öntudatos férfainak a lelkében ősidők óta élénken élő, mai mindennapi munkája közben is oly gyakran megnyilatkozó s minden más fajtájú és nem történeti múltú népétől élesen elváló művészi készségéről hű kifejezést adjon, lehetőleg teljes képet nyújtson s ezzel az egész múzeumnak különleges, önértékű, kifejezetten székely jelentőséget biztosítson” (Csutak 1929b: 23).

Csutak Vikmos nagy érdeme, hogy a múzeum fennállásának ötvenedik évfordulójára felbecsülhetetlen értékű emlékkönyvet jelentetett meg (Csutak 1929a). Az Emlékkönyvről úgy nyilatkoztak: „nyolcszáz oldala

huszonöt év múlva is a Székelyföldre vonatkozó tudományos értekezések legteljesebb gyűjteménye” (Kabay 1955: 162). Kabay Gábor megállapítása mindmáig érvényes. Az Emlékkönyvben megjelent néprajzi vonatkozású írások is annak bizonyágai, hogy Csutak Vilmos a kor legjelentősebb tudósaival tudott kapcsolatot tartani. Tanulmányát itt jelentette meg Kodály Zoltán: *Ötfokú hangsor a magyar népzeneben*; Viski Károly: *A székely nép művészetéről*; Solymossy Sándor: *A székely népballadáról*; Kós Károly: *A székely ház*; Haáz Ferenc Rezső: *Egy székely falu öltözte*; Roediger Lajos: *A Székely Nemzeti Múzeumban őrzött székely eredetű varrótasokról*; dr. Balogh Ernő: *A tulipános ornamentika eredete*; Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek* stb.

Konsza Samu, „az egyik legkiválóbb és -hűségesebb munkatárs és barát”, Csutak Vilmos halálának tizedik évfordulóján, 1946. május 14-én *Az építő* címen a SZMK-ban emlékbeszédet tartott. Ekkor hangzott el: „Ifjú álmok idején tudósnak készült, a sors azonban arra hívta, hogy építő legyen”, továbbá arról is szólt, hogy három-négy ember helyett dolgozott, nagyon értékes művet alkotott.

Csutak Vilmos születésének 90. évfordulóján, 1968-ban az iskolában méltó tisztelettel emlékeztek mindarra, amit a két intézményért és a székelységért tett. A SZMK iskolai folyóirata külön számában többen is emlékeztek alkotó személyiségére. Az iskola volt tanítványa, Egyed Ákos külön kötetet jelentetett meg Csutak Vilmos munkásságát értékelve, Zágóban tiszteletére 2007-ben emlékszobát rendeztek be, 2011-ben az iskola előtti egészalakos szobrát avatták, József Álmos külön képes füzetet jelentetett meg Csutak Vilmos életéhez kapcsolódó fényképsorozattal (Konsza 1946: 41–44, Csutak 1968, *Gyökerek* [2] [17]: 12–60, Csutak 1993, Egyed 1993: 5–104, József 2011).

A SZNM és a SZMK közötti kapcsolat folytatójaként működött a Csutak Vilmos halálát követően 1938-ben kinevezett múzeumigazgató, Herepei János is, annak ellenére, hogy nem volt közvetlen kapcsolata az iskolával. Ő is a Ferenc József Tudományegyetem hallgatója volt, Sepsiszentgyörgyön a mikós diákok bevonásával tovább gyarapította a néprajzi részleget (Sas 1999: 482, 491).

Herepei János munkatársa a későbbi Herder-díjas Balassa Iván, aki a magyar néprajz európai hírű tudósa, a Kriza János Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke, mintegy 25 néprajzi tárgyú mű szerzője, az 1941–1942-es tanévben a SZMK tanára. Sepsiszentgyörgyi tartózkodása idején az

erdővidéki temetők tanulmányozásába kezdett, munkájához a kollégiumi tanulók segítségét kérte. A háborús viszonyok következtében művéről csak 1962-ben közöltek híradást (Balassa 1962: 217), majd 1992-ben könyv alakban is megjelenhetett *A székelyföldi Erdővidék temetői* címen (Balassa 1992). Ő irányította a múzeum néprajzi részlegét. Tervezte, hogy összegyűjti Erdővidék történeti- és hiedelemmonda kincsét, majd a vidék részletes áttekintését is elvégzi. Foglalkozott a gombfadaragással is (Balassa 1947: 153–158). Nagy figyelemmel követte általában a határon túli magyarság életét, néprajzi vonatkozású kötete is erről szól (Balassa 1989). Külön fejezetben tárgyalta Háromszék vármegyét, bő szakirodalmi felsorolással (204–215), és vizsgálta a népballadákat, a székelyföldi rovásírást, szarvasagancs lóportartókat, a födeles kapukat, a székely szőnyeget stb. (137–146).

Csutak Vilmos igazgatása idején tért vissza szülőföldjére 1925-ben Szászvárosból Konsza Samu a SZMK-ba rendes tanárnak. Bizonyára gyorsan felismerte a nagy lehetőséget, mert már 1927-ben diákjaival hozzákezdett a megye népköltészetének felkutatásához. A tanári szónak értéke, fogantatja, hatása oly erős volt a diákok körében, hogy nyomban hozzákezdtek a közösen kijelölt feladat megvalósításához. Gyűjtés közben egyre inkább láthatták munkájuk értékét a népköltészet gazdagításában. Ha Konsza Samu biztató szava nem talál megértésre a diákság körében, nem tudta volna megjelentetni értékes művét. Így viszont Faragó József megállapításával élve: „ekkor gyűjteménnyel mostanáig egyetlen más romániai magyar lakta megye sem büszkélkedik” (Albert-Faragó 1973: 15).

A *Háromszéki magyar népköltészet* kötet 1957-ben 30 évi gyűjtés eredményeként jelenhetett meg mintegy 1675 népköltészeti alkotással, amelyben a műfajok változatosságát találhatjuk. Számos mese, népbalada, népdal, gyermekjáték, köszöntő, táncszó, közmondás és találós kérdés, sírfelirat, tréfás sírfelirat, verses levél láthatott napvilágot ebben a kötetben (Konsza 1957).

Hadd jegyezzük meg, hogy Konsza Samu is azon mikós tanárok közé tartozott, akik folyamatosan segítették a múzeum munkáját.

Faragó József pedig 1967-ben, Konsza Samu születésének 80. születésnapján így emlékezett osztályfőnökére és tanárára: „Ezren meg ezren vagyunk országszerte, akik az iskolában irodalmat és emberséget tanultunk tőle ... Olyanok is vannak százával, akik az ő buzdítására – vaká-

ciók idején – figyelni és jegyzetelni kezdték szülőfalujuk folklórját, hogy szerény adalékkal mind tovább gyarapítsák magyar irodalomtanárunknak nagy népköltési gyűjteményét ... Konsza Samu pályája is tanúsítja, hogy a munkáját szerető tanár Nagybaconban, vagy Szászvárosban, vagy Sepsiszentgyörgyön: bárhol, mindenütt megtalálja nemcsak élethivatását, hanem hivatását kiteljesítő tudományos munka lehetőségeit is. Mély gyökereket ereszt, és oly magasra nő, hogy akik ismerjük, vagy csak hallottunk felőle, szerető tisztelettel nézünk fel reája” (Faragó 1967: 12–14).

Halálakor, 1971. szeptember 15-én az iskola tantestülete és diáksága főhajtással kísérte utolsó útjára Nagybaconba. Veress Gerzson I. C o. t. *Becszengettek. Dr. Konsza Samu emlékére* című versében ilyen sorokkal búcsúztatta:

katedrának támaszkodva
áll az idők kopjafája
rügyet fakad a kopjafa
csengetnek az iskolába,
- - -

lezárult a ládafödél
diákszívből rakott máglya
eső lába lóg az égből
csengetnek az iskolába
- - -

fut a szekér zúg a csengő
harangszóban ring az ének
fényes égből fehér hó hull
s a kopjafák égig érnek (Veress G. 1971: 99).

A város vezetői tiszteletük jeléül azt az utcát, amelyben lakott, Konsza Samu utcának nevezték el.

A SZNM igazgatásával bízták meg Szabédi Lászlót is, aki 1945–1947 között Sepsiszentgyörgyön tartózkodott. Tanított a SZMK-ban is. Folytatta a népi eszközök gyűjtését, hozzákezdett a háborús bombázások következtében elveszett múzeumi értékek valamelyes pótlásához, beleértve a néprajzi részleget is. Korábban maga is gyűjtött népköltészetet, román népdalokat jegyzett le és fordított magyarra (Szabédi 1945). Innen a Bolyai Tudományegyetemre nevezték ki tanárnak.

Szabédi László eltávozása után a múzeum irányítását 1947-ben Székely Zoltán vette át. Itt dolgozott 1990-ig. A SZMK-ban érettségizett 1930-ban. A kolozsvári román egyetemen szerzett latin–görög–történelem tanári oklevelet, és a SZMK-ban 1944-től megszakításokkal tanított. Ásatásai eredményeként egymás után jelentette meg régészeti dolgozatait, de gondja volt a néprajzi részlegre is, munkatársait a gyűjtemény bővítésére biztatta. 1968-tól újból néprajzi szakembert alkalmaztak a múzeumban, Gazda Klára személyében, aki szintén a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végzett, majd az egyetem néprajzi szakán adjunktusként és docensként dolgozott. Közismert műve az esztelneki gyermekjátékokról szól (Gazda K. 1980). Székely Zoltán maga is közölt néprajzi vonatkozású írásokat (Székely 1969, uó. 1980: 105–114). Külön kötetben jelentette meg Varga Nándor Lajossal közösen a város építészeti emlékeit (Székely–Varga 1969).

László Kálmán, László Ferenc fia, a SZMK-ban érettségizett 1919-ben. Tanulmányait Kolozsváron folytatta, majd a közgazdasági szakon 1948-ban újabb diplomát szerzett. Háromszék és környéke növényvilágát, különösen a gombákat vizsgálta. Mikológiai gyűjteménye közel 4000 múzeumi értékű darabot tartalmaz. Egyik legismertebb gombaszakértőnek tartották. Cikkei sokaságát jelentette meg a hazai magyar nyelvű folyóiratokban és napilapokban. A gombákra úgy tekintett, mint hasznos növényre, de kellő ismeret hiányában életveszélyes lehet – mondta és írta. Gyűjteményét a SZNM-nak adományozta (László K. 1976–1977: 303–312). Követői László Kálmán néven Gombászegyesületet alapítottak, rendszeresen tartják ma is felvilágosításait megszabott napon és időben.

Imreh Barna 1926-ban érettségizett a SZMK-ban, Kolozsváron és külföldi egyetemeken végezte a teológiát. Néprajzi írásai Alsórákosról szólnak. A település monográfiáját is elkészítette (kézirat).

A kolozsvári egyetem végzősei közül a Sepsiszentgyörgyre kinevezett tanárok egyik része továbbra is foglalkozott a népköltészet gyűjtésével. Harkó Ferenc József 1936-ban a kolozsvári egyetemről földrajz–történelem–néprajz szakos diplomával érkezett a SZMK-ba, korábban ebben az iskolában érettségizett. Ő is már 1937-ben a múzeum munkájának segítségére sietett, és a néprajzos őr feladatát is vállalta. Megírta Uzon járás monográfiáját. Diákjaival helyneveket gyűjtött. Kereste a lehetőséget a II. világháború idején bombatámadás következtében elvesztett gyűjtemények pótlására. Az 1955-ben kiadott évkönyvben a múzeumban található varrottasokról írt dolgozatot (Harkó 1955: 59–62). A lakodalmi rigmusokról

írta, hogy 1937–44 között mint fiatal tanár a SZMK tanulóival többször kirándultak a szomszédos falvakban, ahol népdalokat, szokásokat, rigmusokat, sőt néprajzi tárgyakat gyűjtöttek. Gyűjteményük egyik része a háború idején elveszett, újabban továbbra is tanulók segítségével igyekezett pótolni (Harkó 1876–1977: 365–384).

Árvas József szintén a kolozsvári román egyetem történelem–magyar szakán végzett. 1940-ben tanársegéd, majd Szentgyörgyön 1945-ben a múzeum igazgatója. Az 1953-ban alakult Állami Levéltár igazgatójának nevezték ki. A múzeumi gyűjtemény anyagával megnyílt levéltár – amelyben sok néprajzi vonatkozású anyag található – az ország legjelentősebb levéltárai közé tartozott. A múzeum könyvtára és levéltára 1932-ben 227 787 darabot számlált (Egyed 1993: 82.)

Árvas József már diákkorában néprajzi és helytörténeti kutatást végzett. Doktori értekezése a barcasági helynevekről szól. Előszavában a népnyelvet „a magyar néplélek egyik legnagyobb kincse”-nek nevezi (Árvas 1943: 4). Foglakozott hiedelmekkel, babonákkal, kincskeresőkkel (Árvas 1946: 87–90, 96–103). Levéltári kutatások eredményeként közölte az 1854-es Várad József és Bartalis Ferenc vezette háromszéki ellenállási mozgalmat bemutató tanulmányát, a kivégzéseket, börtönbe zárásokat, hivatkozott a történetek megénekléséről szóló nyolc akkor ismert népbalada-változatra (Árvas 1969: 169–192).

Az 1940-es években a diákok körében valóságos népi mozgalom alakult ki. A szünetekben mindennapi vitát jelentett a népi írók körüli nézetek ütközése. Népi írók látogattak az iskolába is. A mindennapi diákelet körében a népdal, a népbalada, a népi szokások előtérbe kerültek, amellett, hogy folytatódott a háromszéki népköltészet gyűjtése. Népi játékokat, népmesei feldolgozásokat mutattak be műsoros összejöveteleken.

Bizonyos ideig, 1940–1948 között a SZMK-ban tanított Kiss Árpád, aki szorgalmazója, irányítója volt e mozgalomnak. A kolozsvári teológián, majd Hollandiában és Svájcban tanult, 1952-ben a Bolyai Tudományegyetemen pedagógia–lélektan szakos tanári diplomát szerzett. Diákok szereplésével, feleségével, K. Seprődi Annával, betanították Kodály Zoltán *Háry Jánosát*. Sikerrel szerkesztette az egész Székelyföldön terjesztett *Székely naptárt* 1946-, 1947-, 1948-ban. Gyakran dolgozott fel gyermekjátékokra épülő népi jeleneteket.

K Seprődi Anna szintén tanított a SZMK-ban, tanári oklevelet a kolozsvári egyetem magyar–történelem szakán szerezte. Népmeséket, bal-

ladákat dolgozott fel színpadra, és tanítványaival iskolai és városi ünnepeken sikerrel mutatta be. Kedvelt jelenetet készített a Szent Anna-tó regéjéből (K. Seprődi 1946a, uő. 1946b).

Seprődi János eredeti gyűjtése felhasználásával *Székely lakodalmas* című népi játékát a Dózsa György Textilgyár műkedvelői mutatták be, majd *Viszik a menyasszonyt* címmel a marosvásárhelyi Székely Népi Együttes is műsorára tűzte. Balladákat is dolgozott fel színpadi előadásra (K. Seprődi 1969, uő. 1971).

A SZMK növendéke volt Bálint Gyula, aki számos tanulmányban vizsgálta a Székelyföld, elsősorban Kovászna megye népesedési adatait, egészen a 14. századtól (Bálint 1976–1977: 111–119).

Salamon Sándor egyetemi tanulmányait a román egyetemen kezdte, majd 1943-ban magyar–francia szakos tanári oklevelet szerzett. 1945–1956 között a SZMK tanára. Színháztörténeti, szépirodalmi munkássága mellett elkészítette *Réty község tájszótárát*, amelynek egyik része, az A–CS betűig a *Gyökerekben*, majd a D–Ő betűig az *Alutában* jelent meg (Salamon 1968–1969: 12–20; uő. *Aluta* VI–XV).

Kicsi Sándor Dálnokból indult, a VIII. gimnáziumi osztályt a SZMK-ban 1938-ban végezte el, a tanári diplomája megszerzése után 1945–1947 között a SZMK-ban tanított, majd Magyarországra távozott. 1958–1980 között a MTA Lexikonszerkesztőségének igazgatója. Irányította a *Magyar Irodalmi Lexikon*, a *Magyar Életrajzi Lexikon*, a *Magyar Néprajzi Lexikon* stb. megjelentetését. Közreműködött a SZNM 1929-ben megjelent emlékkönyvének újabb kiadásában. Diákkorában Dálnokban balladákat gyűjtött, amelyek a *Háromszéki magyar népköltészet* kötetben jelentek meg.

Egy ideig a SZMK-ban tanult, Konsza Samu tanítványa volt Kós Károly és Faragó József. Mindketten a kolozsvári egyetemen hallgatói, ott Gunda Béla tanítványai voltak. Gunda Béla korán felismerte érdeklődésüket, tehetségüket, és támogatta a néprajzi pályán indulásukat.

Kós Károly 1935 és 1939 között a SZMK-ban tanult, majd a kolozsvári és budapesti egyetem hallgatója volt, 1944-ben Kolozsváron történelem–földrajz szakos tanári diplomát szerzett, néprajzból doktorált, 1955–1959 között a Bolyai Tudományegyetem előadó tanára, később a MTA külső tagja lett. A népi mesterségekről, táplálkozásról, viseletről, építészetről, társadalmi viszonyokról mintegy 14 kötete és számos tanulmánya jelent meg. Közülük kettőt említünk (Kós 1972a, uő. 1972b).

Faragó József 1941-ben érettségizett a SZMK-ban, amely iskolát mint 1940-ben Brassóból menekült diák, mindig második otthonának tartott. A Ferenc József Tudományegyetemen Gunda Béla tanítványa és tanársegéde volt, 1945-ben doktorált, majd a Bolyai Tudományegyetemen sok diákjával megszerettette a népköltészetet, gyűjtéseibe is bevonta a hallgatók egyik részét. A MTA külső tagja. Élete összefoglalása a *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20.* kötetében jelent meg (Albert 2012: 367–398). Faragó József mintegy hatvan éven át meghatározó kutatója volt a romániai magyar folklórnak, kapcsolatot alakított ki az európai folkloristákkal, munkás életművének bizonyosága a mintegy 700 tételből álló bibliográfiai közleménye (Faragó 1998. 3–4). Csupán néhány háromszéki vonatkozású mű: Faragó 1969: 579–589, uő. 1972: 38–40, uő. 1973a: 49–51, uő. 1973b, uő. 1977d: 98–117, uő. 1977e: 372–388, uő. 1989: 505–508, uő. 1990: 510–515, uő. 1992a: július 11, uő. 1992b: 83–86, uő. 1998a, uő. 1998b.

Hervai Zoltán a SZMK-ban 1938-ban érettségizett, a bukaresti, majd a budapesti egyetem hallgatója. Rajztanár az iskolájában. Az ő irányításával az 1970-es években készítették a diákok a folyosón elhelyezett, ma is látható székely mintás kazettákat. Minden évben iskolai kiállítást rendezett a diákok önálló munkáiból, közöttük a népi mintás kézimunkákból.

Kovács Sándor szintén a SZMK-ban érettségizett, a Bolyai Tudományegyetemen biológia-kémia tanári diplomát szerzett, majd iskolájában tanított 1961-ig, amikor a SZNM munkatársává nevezték ki. Számos folyóiratban ethnobotanikával, néprajzzal kapcsolatos tanulmányokat, cikkeket jelentetett meg (Kovács 1969, uő. 1972). Kónya Ádámmal közösen írták le a Rétyi-nyírt (Kónya–Kovács 1970).

Szintén a Bolyai Tudományegyetemen, az orosz szakon végzett Eröss János, aki a SZMK-ban tanár volt 1955–1958 között, amikor az 1956-os események miatt lefoglák. Szabadulása után a SZNM restaurátoraként dolgozott. Tanárként az akkori Székely Népi Csoport állandó segítője volt. A múzeumi évek alatt csontfaragványjaival vált ismertté. A székely népi élet részeit, számos népballada fontosabb mozzanatait faragta csontba. A népi írásbeliséghez szolgáltatott adatot (Eröss 1970: 413–415), és leírta a bélafalvi olajütőt, amelyhez hasonlót találni akkor már nagy ritkaság számba ment (Eröss 1969: 287–290, uő. 1970: 413–415).

Egyed Ákos 1948-ban a SZMK-ban érettségizett, és a Bolyai Tudományegyetemen szerzett 1952-ben történelemtanári oklevelet. Műveiben

a népi élet számos területével foglalkozott. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke volt és a MTA tagja. Néhány művét említjük meg: *Egyed* 1968: 743–750, uő. 1972, uő. 1974–1975: 73–84, uő. 1995: 51–56).

Ugyanebben az évben, 1948-ban érettségizett a SZMK-ban Domokos Géza. Egy évet a Bolyai Tudományegyetemen tanult, majd a moszkvai Maxim Gorkij Irodalmi Intézetben fejezte be tanulmányait. 1970-ben a Kriterion Könyvkiadó igazgatójának nevezték ki. Sok más érték megvalósítása mellett a nemzetiségi öntudatot erősítette az általa irányított néprajzi, népköltészeti művek kiadásával.

Veress Dániel szintén 1948-ban érettségizett a SZMK-ban, majd a Bolyai Tudományegyetemen filozófia szakon tanult. A szépirodalmi, kritikai munkássága mellett figyelemmel követte a város művelődési életét, a népi mozgalmakat, vizsgálta a székely népnyelvet (Veress D 1972).

Tampa Ernő 1950-ben érettségizett a SZMK-ban, majd a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán agrármérnöki diplomát szerzett. A *Megyei Tükör* munkatársa. Cikkeiben a falu életét mutatta be. Foglalkozott Kovászna megye gyógynövényeivel is. 1992-ben ő szerkesztette a *Moldvai csángó kalendáriumot* (T. E.[Tompá] 1971, Tompa 1972, Fülöp [Tompá] 1976).

A SZMK-ban az 1950-es években érettségizett, majd a Bolyai Tudományegyetemen államvizsgázott Kónya Ádám földrajz–földtan, Kisgyörgy Zoltán geológia–földrajz, Gazda László földrajz–geológia, Gazda József magyar nyelv és irodalom, Fábíán Ernő történelem–filozófia szakon.

Kónya Ádám tanárként rendszeres kirándulásokon ismertette meg tanítványaival Erdély tájegységeinek népi életét, mint a Népi Művészeti Iskola igazgatója számos népművészeti kiállítást szervezett, 1990-től 2008-ig a SZNM igazgatója. Figyelemmel követte és elősegítette a néprajzi részleg működését, újabb szakemberrel bővítette ezt az osztályt Szőcsné Gazda Enikő, Demeter Éva, Kinda István és mások személyében. A *Megyei Tükör*ben 1969 és 1970 között sorozatban jelentette meg a megye falvainak tömör leírását. Számos helytörténeti tanulmány szerzője (Kónya 1972: 329–334, Boér–Kónya 2002: 115–162, Kónya–Kovács 1970).

Kisgyörgy Zoltán kiváló, népszerű újságíró. Talán nincs is közösség Háromszéken, amelyről kisebb-nagyobb írást ne közölt volna. Cikkeit a népi élet sokoldalú vizsgálata jellemzi. Külön kötetben mutatta be Kovászna megye településeit (Kisgyörgy 1974: 7, uő. 1990: 10–11, uő. 2001).

Kisgyörgy Benjamin, Zoltán öccse. Számos ismertetőt jelentetett meg a *Megyei Tükör*ben a város és környéke múltjáról. Kossuth Lajos és Sep-

siszentgyörgy kapcsolatáról a *Gyökerekben* írt ismertetőt (Kisgyörgy B. 1972: 75–78, uó. 1999). Önkéntesen elkészítette a város temetőjében nyugvó volt tanárok kopjafáját.

Gazda László megírta a Sepsiszentgyörgyi Dózsa György Textilgyár monográfiáját, belőle részletet mutatott be a *Korunkban* (Gazda L. 1980: 920–924), helytörténeti írásokat közölt, gyűjtötte a moldvai csángók népköltészetét. Testvére Gazda József, aki a művészeti életről szóló kötetei mellett sajátos módon írt a népi életről, mesterségekről (Gazda J. 1977: 53–54, uó. 1979: 189–201, uó. 1980, uó. 1984: 50–56, uó. 1993).

Fábián Ernő a Kovásznai Líceum tanára, majd igazgatója. Számos társadalmi, világnézeti írása mellett vallástörténeti, néprajzi vonatkozású cikket is írt (Fábián 1995: 47–49).

Beder Tibor szintén a SZMK-ban érettségizett, majd tanulmányait a BBTE-en fejezte be. Gyalog tett meg mintegy 2800 km utat, felkereste Törökországban Magyarfalut. Mintegy kilenc könyv szerzője. Részletesen leírja törökországi útját (Beder 2001).

Cserey Zoltán 1957-ben érettségizett a SZMK-ban, majd a BBTE-en történelmitanári oklevelet szerzett. Tanárság után 1966-tól a SZNM muzeológusa. Tanulmányaiiban a mezőgazdasági kérdésekkel (Cserey–Kozák 1971: 87–96), faluközösségek életével foglalkozott (Cserey 1980: 127–154, uó. 1984: 140–145). Cikksorozatban mutatta be a megye településeit a *Háromszékben* 1992–1994 között. József Álmossal közösen jelentették meg *Sepsiszentgyörgy képes krónikáját* (Cserey–József 2002).

Kozák Albert muzeológus, majd a SZMK tanára. Cserey Zoltánnal vizsgálták az 1945-ös földreformot.

Czegő Zoltán a SZMK-ban 1955-ben érettségizett, majd a BBTE pedagógia–lélektan–magyar szakán államvizsgázott. Kiváló költő, regényíró, a *Megyei Tükör* alapító tagja. Közben tanított is a SZMK-ban. Számos írásában mindig tisztelettel ír iskolájáról. 1967-ben verssel köszöntötte a 80 éves Konsza Samut, szintén verssel emlékezett az intézet kiváló igazgatójára, Csutak Vilmosra, amikor az iskolában születésének 90. évfordulóján méltattuk mind az iskolai, mind a múzeumi jelentős tevékenységét. Ő írta az iskola himnuszát is. A megyei újságban megjelent írásaiban számos település belső életét vizsgálta, bemutatta a falvak mindennapjait, népi szokásait (Czegő 1970: február 20.).

József Álmos 1959-ben érettségizett a SZMK-ban. Az iskola matematika tanára volt egészen nyugdíjba vonulásáig. Diákkorától foglalkoztatja a

város és környéke néprajza. Képeslap- és fényképsorozatokkal illusztrálja a történelmi eseményeket és a települések népi életét. Gyakran ismeretők sorában, képeslapjai és fényképei felhasználásával mutatja be a város kiemelkedő eseményeit, fontos emlékhelyeit. Olyan emlékeket idéz, amelyek a lakosság körében rég feledésbe merültek. A Cserey Zoltánnal kiadott, a város történetét bemutató könyvükhöz csatolt táblázatból kitűnik, hogy Sepsiszentgyörgyön 1920–1940 között egyetlen utca neve sem lehetett magyar (József 2003, uő. 2008, Cserey–József 1995, uők. 2002).

1961-ben érettségizett a SZMK-ban Szánthó Anna, aki a BBTE-en magyar szakon szerzett tanári diplomát, egy ideig iskolájában tanított. Diákjaival Kászonban néprajzi tábort szervezett. Az akkor gyűjtött balladák megjelentek a csíki balladákat tartalmazó kötetben (Albert 2004).

A következő évben érettségizett szintén a SZMK-ban húga, Száthó Vilma, Kósáné, aki a BBTE-en filozófia szakon végzett. Szociológiai és néprajzi kutató, szakíró. Írásaiban a társadalmi változásokat, annak a mindennapi életre, kialakult szokásaira való hatását vizsgálja. Kovászna és Hargita megye hímzész kultúrájával, örökösödéssel, lakásberendezésekkel, a székely és csángó népviselettel foglalkozott. Jelenleg Amerikában él (Kósza-Szántó 1974–1975: 197–205).

Tulit Ilona a BBTE-en 1966-ban magyartanári oklevelet szerzett. Különböző iskolákban tanított, Sepsiszentgyörgyön a magyar szakos tanárok tanfelügyelője volt, majd az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnökévé választották. Tankönyveket írt, Nagy Rozáliával közösen szerkesztették a *Tulipán Füzeteket*, amelynek első száma már 1989 decemberében megjelent. Döntő többségben néprajzi írásokat közöltek (Nagy–Tulit 1989–1993).

Péter Sándor a BBTE magyar nyelv és irodalom szakán 1964-ben végzett. Több középiskolában tanított, a Kós Károly Szakközépiskola tanára. A *Megyei Tükör* napilapnak is munkatársa volt 1989-ig. Diákjaival maga is gyűjtött népköltészetet, megjelentette a székelykeresztúri diákok korábbi népköltészeti gyűjteményét (Nagy–Péter 2006).

Bíró Béla 1965-ben érettségizett a SZMK-ban. A BBTE-en román–magyar szakon államvizsgázott. 2002 óta az irodalomtudományok doktora, a Sapientia Magyar Tudományegyetem docense. Már diákkorában Kántor Lajos, a *Korunk* szerkesztője felfigyelt tehetségére (Kántor 1964: 691). Mint a *Megyei Tükör* munkatársa cikkeiben a népi élet számos eseményét megörökítette (Bíró 1974. január 20.).

A SZMK-ban 1971-ben érettségizett Boros Judit. Jelenleg a Nemzeti Galéria képzőművészeti kutatója. Már középiskolás korában érdeklődött a népi díszítőművészet iránt, gyűjtötte, rajzolta a népi bútorokat, a tulipános ládákat. Gyűjtése rajzai a *Gyökerek*ben is megjelentek. A kézdiszentléleki népdalokat tartalmazó füzetben több rajza található. Belső oldalán olvasható: „Rajzolta saját gyűjtése alapján Boros Judit XII. o. tanuló (Sepsiszentgyörgy, 1. sz. Líceum).” A füzet végén Boros Judit rövid összefoglaló ismertetőt írt *Csomortáni tulipános ládák* címen (Benczédi 1970, Boros 1971, uő. 1972: 36–38).

1972-ben érettségizett a SZMK-ban Kádár Gyula. A BBTE-en történelem szakos tanári diplomát szerzett. Egy ideig a SZMK tanára. Szerkesztette a *Történelem*, majd a *Történelmi Magazin* című folyóiratot, amely kitűnő anyagot szolgáltatott a diákoknak, de kellő támogatás hiányában 2012-ben megszűnt. Műveinek döntő részében a székelység múltjával foglalkozik. Már diákkorában írt szülőfaluja történetéről (Kádár 1971a, uő. 1971b, uő. 1972: 111–112, uő. 2010, uő. 2012).

Székely Zsolt 1973-ban érettségizett a SZMK-ban, a BBTE-en 1978-ban történelem–filozófia szakon szerzett tanári oklevelet, 1997-ben doktorált. Jelenleg a BBTE Sepsiszentgyörgyre Kihelyezett Tagozatának tanára. Már diákkorában történelmi emlékekkel foglalkozott, ismertetőket írt az iskolai folyóiratban (Székely 1972: 73–74). Művei közül néprajzi szempontból is kiemelkedő a Csernáton községről szóló. Az előszóban írta: „... egy táj, mely ma valakinek szülőföld, és vére hosszú száz esztendőök vér szerinti felmenőinek kötése köt hozzá, mindazon régi közösségeknek is a földje volt, akiről írott szó öröksége nem maradt ránk, és csak az akkor éltek életének és halálának emlékeivel keveredtek el benne véreink életének és halálának emlékei.” Egyben falutörvényeket vizsgál, számos vetületét tárgyalja a település népi életének (Székely Zs. 1972: 73–74, uő. 2007: 9, 20–30).

Szintén 1973-ban érettségizett a SZMK-ban Demeter Lajos. Jelenleg a Kovászna Megyei Bod Péter Könyvtár munkatársa. Diákkorától a temetők világát vizsgálta, alapos kutatással talált rá különböző korok jeles személyiségeinek elfeledett sírjaira. Számos történelmi emléket tárt fel, tanulmányok és cikkek sorát közli különböző folyóiratokban. Legutóbbi könyvében a város személyiségeit lexikon-szerűen mutatja be. Ilyen feladat elvégzésére ritkán vállalkozik egyetlen személy (Demeter 2007: 90–112, uő: 2013).

Tana Gyula 1978-ban érettségizett a SZMK-ban. Diákként szívesen keresgélte régi irtatok között. Véletlen folytán került kezébe az a *Nyugtató*, amelyet Kriza János bocsátott ki 1843-ban előfizetők toborzásáért a *Vadrózsákra*, s amelyre mintegy 135 esztendő után először sikerült rátalálni. 2001-ben szintén véletlen folytán a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban találhattunk második példányára (Tana 1978: 47–49, uó: 1979: 59–61).

Fekete Réka a SZMK-ban tanult, a BBTE-en államvizsgázott, kutató-mérnökként dolgozott. 1991-től a *Háromszék* napilap munkatársa. Cikkeiben rendszeresen ír a néprajzi eseményekről, könyvek megjelenéséről, szokásokról (Fekete 1999, uó. 2005, uó. 2011).

A SZMK-ban 1979-ben érettségizett Berde Mária és Péter Júlia. Mindketten folytatták a helynevek gyűjtésének hagyományát, diákkorukban házi dolgozatként gyűjtésüket elkészítették, majd nyomtatásban is megjelentették. Péter Júlia a BBTE-en magyar–francia szakon végzett (Berde 1976–1977: 419–434, uó. 1978: 61–66, uó. 1979: 225–228, Péter 1979: 69–72).

Pál Judit 1980-ban érettségizett a SZMK-ban, majd a BBTE történelem–filozófia karán szerzett tanári oklevelet, 1998-ban doktorált *Városfejlődés a Székelyföldön* dolgozatával. Jelenleg docens a BBTE-en, az újkori történelem tanszéken tanít. Számos népélettel kapcsolatos tanulmánya jelent meg (Pál 2007: 47–78, uó. 2003).

Kozma Csaba 1993-ban érettségizett a SZMK-ban. A BBTE filológia karán államvizsgázott, majd doktorált, Bodokon tanár és a BBTE sepsiszentgyörgyi kihelyezett tagozatán működő Közigazgatási Tanszék oktatója. Nyaranta részt vesz az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége által szervezett táborok vezetésében, társsal szerkesztette a *Háromszékiek Háromszékről* című kötetet, amely a Háromszéki Magyarok Világtalálkozójára jelent meg (Cziprián-Kovács–Kozma 2007).

Több száz házi dolgozat közül, amelyekben a diákok szülőfalujuk leírását végezték el, népi szokásokat, a népköltészet különböző műfajait rögzítették, külön is meg kell említenünk Albert István és Dani Árpád dolgozatát. Két nyáron át kerékpárral járták végig a megyét, előtanulmányozás után felkeresték a várakat és vártemplomokat, alaprajzokat, fényképeket készítettek, leírták a várak történetét, majd a hozzájuk fűződő mondákat is rögzítették. Gyűjtésükről gyakran tartottak vetítettképes előadásokat diákoknak, felnőtteknek is (Albert–Dani 1970–1971). (A dolgozatok Albert Istvánnál találhatók).

A SZMK-ban – a 19. században kialakított hagyományokra alapozva – a tanulók önálló munkáinak közreadásáért *Gyökerek* címen iskolai folyóirat jelent meg. Kezdeményezői az 1966–1967. iskolai év őszén a XI. A osztály tanulói voltak. Az első szám kézírásban, a következők a 24-ikig gépelve, majd a 47-ik számig nyomtatva jelentek meg – mintegy 1000 példányban. 1980-ban betiltották Ez a folyóirat egy-két szám kivételével mindig közölt mutatóványt a diákok népköltészeti gyűjtéséből. Csak balladát 193-at mutatott be, amelyek között néhány a gépelt, majd a nyomtatott számban is megjelent. Helyet kaptak a folyóiratban a népköltészet más műfajai is: népdalok, népmesék, közmondások, találós kérdések, népi szokások, lakodalmias leírások, kurjantások, táncszók, verses levelek stb. A tanulók fordításban is közöltek a világ népeinek meséiből.

5. A folklór terjesztése szempontjából fontos szerepet töltenek be az énekarok, zenekarok. A SZMK-ban már a kezdet idején – követve az erdélyi iskolák eredményeit – találunk adatokat működésükről. Alig nyílt meg a középiskola, már 1862-ben Zayzon Ferenc énekkart alakított (Berde 1980: 33), az 1870-es évekből néhány népdal énekléséről is találunk feljegyzést. A század folyamán több zenét értő, de nem zene szakos tanár lelkes munkájának köszönhetően az iskolának 1889-ben már három énekkara alakult, és a „száz tagból álló kar igen szép hangszínezéssel, páratlan fegyvelmezettséggel” énekelt (Berde 1980: 38).

Az iskolában 1895-ben zenekar is alakult mintegy húsz taggal, amely önállóan is, az énekkarral közösen is szerepelt a diákok és a város közönsége előtt (Berde 1980: 43). A 20. század elején az iskola énekkara továbbra is száznál több tanulóval működött. Beőr Kálmán zenetanár klasszikus zeneszerzők művei mellett népdalokat is tanított (Berde 1980: 52). Bizonyára hatással volt az iskola zenei nevelésére is, hogy a városi Magyar Dalárda az 1920-as, 1930-as években egyre gyakrabban szerepelt népdalok feldolgozásával Kodály Zoltán, Bartók Béla gyűjtéséből.

A város zenei életében kiemelkedő és emlékezetes esemény volt Bartók Béla 1927. március 2-i szereplése a SZNM dísztermében. Mivel néhány napig Sepsiszentgyörgyön tartózkodott, kapcsolatba került a SZMK tanáraival is, sőt mivel itt-tartózkodása idején népdalokat is gyűjtött, Dániel Viktor, az iskola tanára arra emlékezett, hogy „a kollégium konviktusából sorra kirendelték hozzá a cselédlányokat, hogy énekeljenek neki. Sok népdalt jegyzett le tőlük, köztük olyanokat, amelyeket tudományos szem-

pontból is jelentékenynek talált.” Bartók Béla műsorában a klasszikus zeneszerzők mellett szerepelt: *Este a székelyeknél, Medvetánc, Siratóének, Tizenöt magyar parasztdal*, Kodály Zoltán *Székely keserves* című műve (Berde 1980: 78).

A SZMK zenetanárának Bágya Andrást 1932-ben nevezték ki, aki 1944-ig sikerrel irányította az iskola ének- és zenekarát. „Vezetése mellett éri el az énekkar a legmagasabb színvonalat.” A műsorban egyre több Kodály és Bartók mű szerepelt: *Esti dal, Székely fonó, Köszöntő, Egyetem-begyetem* stb. 1942-ben így írtak az iskola kórusáról: „A Mikó Kollégium legszebb hagyománya a népzene művelése.”

A SZMK zenei életében emlékezetes esemény volt, hogy 1943-ban az iskola énekkara először Debrecenben, majd Budapesten nagy sikerrel szerepelt (Berde 1980: 61–62). Sepsiszentgyörgy zenei életének részletes bemutatására Berde Zoltán, a SZMK tanára vállalkozott (Berde 1980: 35–89).

A II. világháborút követően Kiss Árpádné Seprődi Anna rendezésében, Kiss Árpád és Salamon Sándor segítségével az iskola diákjai mutatták be Kodály Zoltán *Háry János* c. művét. A zenekart Molnár Károly, az iskola zenetanára vezényelte.

A SZMK-ból indulva, a *Háry János* főszereplője, Hubesz Valter, aki 1948-ban érettségizett, Kolozsváron a Zeneművészeti Főiskolán tanult, majd tanulmányait Bukarestben fejezte be. 1956–1970 között a Marosvásárhelyen működő Székely Népi Együttes karmestere volt. Művei közül megemlítjük a *Viszik a menyasszonyt*, amelyet Marosvásárhelyen mutattak be, és korábban, 1956-ben a sepsiszentgyörgyi Dózsa György Textilgyár műkedvelői adtak elő K. Seprődi Anna szövegkönyve alapján. A *Rózsa, rózsza, piros rózsza* népköltészeti gyűjteményét 1957-ben jelentette meg (Hubesz 1957).

A SZMK-ban 1954-ben alakult Székely Népi Csoport kiváló népdal-énekes volt Vargha Piroska, aki 1960-ban érettségizett, majd Kolozsváron tanult, a későbbiekben híres operaénekesnő. A következő időszakban szintén az iskola tanulója volt a kiváló balladaénekes, Kósza Teréz.

Időközben hosszabb-rövidebb ideig az iskola énekkarát Ferencz Jenő, Orbán Dezső, Balázs Zoltán, László Éva vezette, akik rendszeresen népdalokkal szerepeltek különböző előadásokon.

Az iskola életében kiemelkedő eredményt mutatott fel az 1950-es években Maxim Éva, aki a kolozsvári Zeneművészeti Főiskolán szerzett tanári oklevelet, a Mikóban kiváló eredménnyel tanította a népdalokat. Tanári

pályájának nagyszerű eredménye volt az általa előkészített Kodály-est, amelyen a *Mátrai képektől* elkezdve számos művét mutatták be Kodály Zoltánnak. Meghívottként szerepelt a Zeneművészeti Akadémia tanára, Deli Szabó Géza és Vargha László operaénekes.

Az 1960-as évektől kezdve sok sikert ért el az iskola ének- és zenekara Dancs Árpád vezetésével, aki a SZMK-ban érettségizett 1963-ban, tanulmányait Marosvásárhelyen és Bukarestben folytatta.

Napjainkban szintén sikerrel szerepel az iskola énekkara itthon és külföldön Dombora Anna vezetésével.

6. Az iskolában kevésbé volt hagyománya a népi táncoknak. Gyermekek-játékokat ugyan sorban mutattak be, de a népi táncok tanítására korábban nem került sor. A folyamatos tanítását alulírott 1954 őszén kezdte, aki mind a csíkszeredai, mind a Bolyai Tudományegyetemen a népi tánc csoport tagja, egy ideig irányítója volt. Az egyetemen megkezdte a népi táncok gyűjtését is. Irányításával sepsiszentgyörgyi két líceum diákjai 1954 decemberében már teljes estét betöltő műsort mutattak be. A zenekart kezdetben Kelemen József, majd Berde Zoltán irányította, a műsorok összeállításában és a humoros számok betanításában részt vett Eröss János, aki szintén a Bolyai Tudományegyetemen végzett. A plakáton így szerepelt: A sepsiszentgyörgyi 1. sz. Középiskola (volt Székely Mikó Kollégium) Székely Népi Csoportja. Műsorában a táncok mellett ballada-feldolgozás, balladaéneklés, szóló énekek, anekdoták szerepeltek. Műsorukat a rajoni, tartományi ünnepeken és versenyeken számos alkalommal bemutatták, bejárták a környező falvakat, meglátogatták a csíkszeredai, kézdivásárhelyi líceumot, 1956 szeptemberében fogadták a berettyóújfalui iskola kultúrscsoportját, a viszontlátogatásra októberben került volna sor.

A Székely Népi Csoport további működését Demes Gabriella irányította, aki szintén a csíkszeredai gimnázium és a Bolyai Tánc csoport tagja volt, majd a folytatók közé tartozott Komán Árpád. A román csoportot Bulat Ana és Murza Adela irányította. Előpatakon görög menekültek tartózkodtak, a fiatalok a SZMK-ban folytatták tanulmányaikat, ünnepeken bemutatták a görög népi táncokat is.

1968-ban a SZMK orosz katedrájára nevezték ki Péter Albertet, aki diákkorában a székelykeresztúri gimnázium, majd a Bolyai Tudományegyetem tánc csoportjának tagja volt. Nyomban hozzákezdett a népi táncok tanításához, s ezt eredményesen folytatta nyugdíjba vonulása után is.

A SZMK-ban új, teljes estét betöltő műsort állított össze. Munkájához kitűnő segítséget kapott – a korábban említett – Dancs Árpád zenetanártól, aki a táncokhoz szükséges zene- és énekszámokat válogatta, a népdalokat zenekarra dolgozta fel. A táncjátékok és külön ének- és zenekari számok mellett gyakran bemutattak színpadra alkalmazott népballadákat. Mindenekelőtt nagy sikere volt *A halálra táncoltatott leány* ballada táncfeldolgozásának, valamint *A szökött katona*, *a Kőműves Kelemenné*, *Balog Józsi*, *Budai Ilona*, *Bíró Szép Anna* balladajeleneteknek. Műsorukkal Kovászna megye majd minden településén szerepeltek, bejárták Erdély jelentős részét, eljutottak Moldvába, Havasalföldre. Külföldi szerepléseikkel sok barátot szereztek az iskolának, a megyének (Péter 2001).

A későbbiekben a csoportok volt tagjai hol további szereplésekkel, hol népi műsorok összeállításával, hol táncok tanításával ápolták továbbra is a népi hagyományokat.

*

Összegezőként említsük meg: legnagyobb érdeme a kolozsvári egyetemnek, hogy közel 150 éven át, a maga tudományos ténykedése mellett, táplálta hallgatóiban a néprajz iránti érdeklődést. Az Erdély különböző helységeibe érkező tanárok – vagy más területeken elhelyezkedők – lehetőséget kerestek és találtak a magyar néprajz további bővítéséhez.

Ez alkalommal egyetlen középiskola hozzájárulását próbáltuk megközelítőleg ismertetni mind a szellemi, mind a tárgyi néprajz gazdagításához. A SZMK-ban – rövid megszakításokkal – 1862 óta rendszeresen gyűjtöttek és terjesztették a népköltészetet. A diákok gyűjtéséből megjelent három kötet: egyik szinte minden műfajából közölt gyűjtést, a másik kettő népballadákat tartalmaz. Megjelent egy személyi monográfia is, majd hat kötetben gyimesi csángó hagyományokat közöltek. Az iskolához is köthető a SZOT VIII. kötete. Számos tanulmányt jelentettek meg a népköltészetéről.

Diák fedezte fel az elveszetnek hitt *Nyugtatványt*, amelyet Kriza János 1843-ban a *Vadrózsák* megjelentetéséért bocsátott ki. A helynévkutatás eredményeként három házi dolgozat anyaga nyomtatásban is megjelent. Az iskola kultúrscsoportjai folyamatosan népszerűsítették és terjesztették a magyar-székely népi alkotásokat. A diákok a tárgyi néprajz adatait is gyarapították.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a SZMK-ban olyan időszakban helyezték előtérbe a hagyományok tiszteletét és művelését, amikor általa jelentős mértékben lehetett erősíteni a nemzetiségi öntudatot.

Szakirodalom

ALBERT Ernő

1969 *A sepsiszentgyörgyi 1. számú Líceum monográfiája*. Sepsiszentgyörgy (k. n.)

1980 Újabb műfajokra is figyelünk. Sepsiszentgyörgyi Matematika-Fizika Líceum. *Művelődés* XXXIII. (5) 35–39.

1994 Néprajz a Székely Mikó Kollégiumban. In: Kelemen József (szerk): *A Székely Mikó Kollégium Emlékkönyve 1859–1994*. Sepsiszentgyörgy, 130–139.

2001 Kriza János – *Nyugtatvány*. SÁLvt F. 74. *Cserey Emília iratai* XXXI. csomag 1843–1863. 1.

2004 *A halálra táncoltatott leány. Csíki népballadák*. Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy

2011 Kriza János születésének 200. évfordulójára. In: *Acta Siculica 2011*. Székely Nemzeti Múzeum–Muzeul Național Secuiesc, Sepsiszentgyörgy–Sfântu Gheorghe, 667–687.

2012 Faragó József (1922–2004). In: György V. Imola – Keszeg Vilmos – Tekei Erika: *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20. A néprajztudomány története. Intézmények, kutatók, kutatások*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 367–398.

ALBERT Ernő – FARAGÓ József

1973 *Háromszéki népballadák*. Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

ALBERT István – DANI Árpád

1970–1971 *Kovászna megye várai és vártemplomai I–IV*. (kézirat)

ÁRVAY József (bevezette és magyarázatokkal közzéteszi)

1943 *A barcasági Hétfalu helynevei*. Erdélyi Tudományos Intézet, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T., Kolozsvár

1946 *Az ozsdolai kigyógyermek. Élőerdő élőföld, közelő erdő, közelőföld*. Erdélyi Múzeum LI. (1–4) 87–90.

- 1947 Az üver tájszó mai gyergyói jelentése. Szentivánnapi népszokásaink legrégebbi említése. Székely kincskeresők hiedelmei. *Erdélyi Múzeum* LII. (1–4) 96–103.
- 1969 Várady József és Bartalis Ferenc. *Aluta* I. 169–192.
- BAKÓ Botond
- 1996 Gáspár János (1816–1892). *A Hét* XXVII. (46–47) november 22.
- BALASSA Iván
- 1947 Gombfa-faragás a háromszéki Bodoson. *Erdélyi Múzeum* LII. (1–4) 153–158.
- 1962 Történeti néprajzi adatok az Erdővidékről. *Néprajzi Közlemények* VII. (3–4) 217.
- 1989 *A határon túli magyarok néprajza*. Gondolat Kiadó, Budapest
- 1992 *A székelyföldi Erdővidék temetői*. Ethnica Kiadó, Debrecen
- BALÁZS Márton
- 1942 *Adatok Háromszék vármegye néprajzához*. Gyűjtötte, feldolgozta és közli: Balázs Márton. Felelős kiadó Balázs Márton, Sepsiszentgyörgy
- BÁLINT Gyula
- 1976–1977 Kovászna megye népessége és népesedése a XIV. században. *Aluta* VIII–IX. [1977] 111–119.
- BALOGH Béla
- 1999 Székely diákok a máramarosszigeti Református Líceumban (1682–1850). In: Kiss András – Kovács Kiss György – Pozsony Ferenc (szerk.): *Emlékkönyv Imreh István nyolcvanadik születésnapjára*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
- BARABÁS Samu (közzéteszi)
- 1934 *Székely Oklevéltár VIII.* (1219–1776). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- BEDER Tibor
- 2001 *Gyalogosan Törökországban*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda
- BENCZÉDI Huba (gyűjtötte és lejegyezte)
- 1970 *Felsütött az esthajnali csillag. Kézdíszentléceki népdalok*. Népi Alkotások Kovászna Megyei Háza, Sepsiszentgyörgy
- BERDE Mária
- 1976–1977 Zalán és Feldoboly helynevei. *Aluta* VIII–IX. 419–434.
- 1978 Sepsikőröspatak helynevei. *Gyökerek* XII. (1) (42) 61–66.
- 1979 Sepsikőröspatak és Fotosmartonos helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXIII. (2) 225–228.

BERDE Zoltán

1980 Sepsiszentgyörgy zenei élete (1862–1944). In: Benkő András (szerk): *Zenatudományi írások*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 35–89.

BÍRÓ Béla

1974 Bodos és kőművesei. *Megyei Tükör*. január 20.

BODOR János

[1936] *Utam a csernátoni mesteri parókiától a zágoni papi parókiáig*.
Kiadja a Székely Mikó- és a Bethlen-Kollégium előljárósága. H. n.
[Kolozsvár]

BOÉR Hunor – KÓNYA Ádám

2002 A Székely Nemzeti Múzeum tervezett fal- és üvegfestményei. *Acta I*.
115–162.

BOROS Judit

1971 Csernátoni festett ládák. *Megyei Tükör*. január 10.

1972 Csernátoni tulipános ládák. *Művelődés XXV. (9)* 36–38.

BURA László

1994 *Szatmári diákok 1610–1852*. Szeged

CSEREY Zoltán

1980 Kihágások, büntetések, társadalmi ellentétek a kézdivásárhelyi
szűcs céh életében. *Aluta X–XI*. 127–154.

1984 Faluközösség Kisbacóban a feudalizmus végén. *Korunk XLIII. (2)*
140–145.

CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos

2002 *Sepsiszentgyörgy képes története*. Médium Kiadó, Sepsiszent-
györgy

CSEREY Zoltán – KOZÁK Albert

1971 Adatok az 1945-ös földreformhoz Háromszék megyében. *Aluta*. 87–96.

CZEGŐ Zoltán

1970 Farsangtemetés [Uzonban és Bölönben]. *Megyei Tükör*. február 20.

CZIPRIÁN-Kovács Lóránd – KOZMA Csaba (szerk.)

2007 *Háromszékiek Háromszékről*. Társadalomtudományi írások. Stá-
tus Kiadó, Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda

CSÓRSZ Rumen István

2002 Vagy egyképpen, vagy másképpen. Egy XVIII–XIX. századi mulató-
nóta variációs rendszere. In: Deáky Zita (szerk): *Ünnepi kötet Fara-
gó József születésnapjára*. (Néprajzi Látóhatár Könyvtára, 8.) Bu-
dapest, 134–174.

CSUTAK Vilmos (szerk)

1929a *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára.*
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

1929b A Székely Nemzeti Múzeum alapítása és gyűjteményeinek ötvenéves fejlődése. In: Uő (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára.* A Székely Nemzeti Múzeum kiadása, Sepsiszentgyörgy, 5–25.

1968 Csutak Vilmosra emlékezünk. *Gyökerek* III. (2) (17) 12–60.

1993 *Közösség és művelődés. Válogatott írások.* Egyed Ákos gondozásában és bevezető tanulmányával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

DANKANICS Ádám

1970 Az oktatásügy kezdeteiről a Székelyföldön. *Korunk* XXIX. (11) 1733–1736.

DEMETER Lajos

2007 Fadgyas Bálint honvéd főhadnagy az 1849. július 5-i epresterői csatáról. In: Cziprián-Kovács Lóránd – Kozma Csaba (szerk): *Háromszékiek Háromszékről.* Társadalomtudományi írások. Státus Kiadó, Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda, 90–112.

DEMETER Lajos (írta és szerkesztette)

2013 *Sepsiszentgyörgy személyiségei. Életrajzok, életutak. Első kötet A–J.* Székelyföld Kulturális Fővárosa program kiadása, Sepsiszentgyörgy

DOMJÁN István

1898 *A sepsiszentgyörggyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó-Kollégium története 1859–1895.* Jókai-Nyomda-Részvény-Társulat, Sepsiszentgyörgy

EGYED Ákos

1968 Székely vándorlás a századfordulón. *Korunk* XXVII. (5) 743–750.

1971 „Sok súlyos terű alatt.” Ötven zágoni jobbágycsalád története. *Megyei Tükör.* június 20.

1974–1975 Erdővidék társadalma a XVIII. század közepén. *Aluta* VI–VII. 73–84.

1993 Csutak Vilmos élete és munkássága. In: Csutak Vilmos: *Közösség és művelődés.* Válogatott írások. Egyed Ákos gondozásában és bevezető tanulmányával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–104.

1995 Népeesség és népesedés Erdélyben a XIX. század második felében és a XX.század elején. *Korunk* VI. (4) 51–56.

- 2006 *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda
- ERDÉLYI Lajos
1906 A háromszéki nyelvjárásról. *Nyelvtudományi Közlemények* XXXVI. (3–4) 309–344.
- 1913 Kriza mesemondásához. *Ethnographia* XXIV. (1) 55–57.
- 1916 A székelyek eredete nyelvjárásaik alapján. *Ethnographia* XXVII. (1–3) 37–46.
- ERŐSS János
1969 A bélafalvi olajütő. *Aluta* I. 287–290.
- 1970 A kovásznai rovásírásos mestergereenda. *Aluta* II. 1. 413–415.
- FÁBIÁN Ernő
1995 Régi kovásznai feredezések. *Honismeret* XXIII. (3) 47–49.
- FARAGÓ József
1949 Betlehemezés Csíksobotfalván 1946-ban. *Ethnographia* LX. (1–4) 222–236.
- 1956a A marosvásárhegyi diákok népköltészeti gyűjtőmunkája az 1860-as években. *Igaz Szó* IV. (7) 1038–1043.
- 1956b *Diófának három ága. Székely népballadák*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest
- 1966a Magyar népballadagyűjtés Romániában. *Ethnographia* LXXVII. (4) 566–568.
- 1966b Hogyan gyűjthetnek a diákok balladákat. *Utunk* XX. (20) (916). május 20. 4.
- 1967 Konsza Samu nyolcvan éves. *Gyökerek* II. 3 (10), XII. 15, 12–14
- 1969 Benedek Elek pályája a kisbaconi népmeséktől a népek mesevilágáig. *Igaz Szó* XVII. (9) 579–589.
- 1970 Mezőcsávási kiolvasóversek. *Művelődés* XXII. (10) 39.
- 1971a Kriza János és a *Vadrózsák*. In: Antal Árpád – Faragó József – Szabó T. Attila: *Kriza János*. Második átdolgozott kiadás. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 57–176.
- 1971b A népballada Kibéd mai köztudatában. *Művelődés* XXIV. (12) 41–49.
- 1972 A legrégebbi háromszéki népballada. *Művelődés* XXV. (6) 38–40.
- 1973a Nóta egy gyilkosságról a Rikában. *Művelődés* XXVI. (5) 49–51.
- 1973b *Gyönyörű Bán Kata. Régi magyar népballadák*. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és jegyzeteket írta Faragó József. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár

- 1976 Magyardécsi bölcsődalok. In: Kós Károly–Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 133–141
- 1977a Gyulai Pál, a balladagyűjtő diák. In: Uő: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok és cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 29–35.
- 1977b *A vitéz és a kegyes* magyardécei balladája. In: Uő: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok és cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 197–211.
- 1977c Búcsú Görög Ilona rugonfalvi balladájától. *Korunk* XXVI. (4) 293–295.
- 1977d Háromszéki balladagyűjtők. In: Uő: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok és cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 98–117.
- 1977e Háromszéki helyi balladák. In: Uő: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok és cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 372–388.
- 1985 Folklórgyűjtő iskola Kászonban. *Művelődés* XXXVIII. (8) 37–38.
- 1989 A háromszéki népballadák három gyűjteményének margójára. *Korunk* XLVIII. (7) 505–508.
- 1990 Albert Ernő népköltészeti műhelyében. *Korunk* I.(4) 510–515.
- 1992a A csíkszeredai tanulók folklórgyűjtő munkája. *Hargita Népe* IV. (133) július 11.
- 1992b Mikes Kelemen törökországi leveleinek magyar néprajzi forrásértéke. In: Hopp Lajos – Pintér Mária Zsuzsanna – Tüskés Gábor (szerk.): *Irodalom, történelem, folklór. Mikes Kelemen születésének 300. évfordulójára*. Ethnica Kiadó, Debrecen, 83–86.
- 1993a Egy fiatfalvi mesemondó az 1810-es években. In: Barna Gábor (Bódi Zsuzsa közreműködésével szerkesztette): *Cigány néprajzi tanulmányok*. Mikszáth Kiadó, Salgótarján, 125–131.
- 1993b A csíkszeredai mártonáronos diákok néprajzi gyűjtőmunkája. *Helikon* IV. (14) 4.
- 1993c Erdélyi néprajztudományunk a betlehemi csillag fényében. *Művelődés* XLII.(2) 27–29.
- 1998a *Faragó József bibliográfiája*. Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője, Kolozsvár
- 1998b *Ószékely népballadák*. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár
- FARAGÓ József – FÁBIÁN Imre
- 1982 *Bihari gyermekmondókák*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

FEKETE Réka

1999 (Fekete) [Fekete Réka]: Háromszéki cigány népköltés. [Sok szép cigányleány]. *Háromszék* (2583). február 27. 4.

2005 (fekete) [Fekete Réka]: Csíki népballadák önálló kötetben. *Háromszék* (4373). január 22. 4.

2011 A magyar népköltészet egyetemes értékű (Kétszáz éve született Kri-za János) *Háromszék* XXIII. (6327). július 2.

GAZDA József

1977 Faragók. *Művelődés* XXX. (5) 53–54.

1979 Kapuállítók. *Korunk Évkönyv 1979*. Kolozsvár, 189–201.

1980 *Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1984 Az a tűzi ember, a kovács. Régi falusi mesterségek. *Korunk* XLIII. (1) 50–56.

1993 *Mindennek mestere. A falusi tudás könyve*. Püski Könyvkiadó, Budapest

GAZDA Klára

1978 A néprajzos muzeológus. In: László Ferenc: *Táj és tudomány. Válogatott írások*. László Attila gondozásában és előszavával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 64–74.

1980 *Gyermekvilág Esztelneken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

GAZDA László

1980 A sepsiszentgyörgyi textilgyár száz éve. *Korunk* XXXIX. (12) 920–924.

HARKÓ Ferenc József

1955 Adatok a sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum néprajzi gyűjteményében található varrottasokhoz. In: Székely Zoltán, dr. (szerk): *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve 1879–1954*. Magyar Autonóm Tartomány, Tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottsága kiadása, Marosvásárhely, 59–62.

1976–1977 Lakodalmi rigmusok Kovászna megyében. *Aluta* VIII–IX. 365–384.

HARSÁNYI István

1913 Két 18. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata. *Ethnographia* XXIV. 295.

HARSÁNYI István – HODOSSY Béla

1914 Két 18. századi dalgyűjtemény sárospataki változata. *Ethnographia* XXV. 38–47. 101–107.

HUBESZ Valter

1957 *Rózsa, rózsza, piros rózsza. Székely népdalok.* Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest

JAKÓ Zsigmond

1979 A Bethlen Kollégium diáktársadalma a feudalizmus korában. In: Jakó Zsigmond – Juhász István: *Nagyenyedi diákok. 1662–1848.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 41–80.

JANCSÓ Árpád (szerk.)

1969 *Flori alese – Leánymező.* Consiliul Județean al Organizației Pionierilor Covasna, Sf. Gheorghe

JÓZSEF Álmos

2003 *Mire a falevelek lehullnak. Levelek és egyéb írott emlékek az első világháborúból.* T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy

2008 *A Székely Mikó Kollégium képes története.* T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy

JÓZSEF Álmos (írta, szerkesztette és fényképezte)

2011 *Zágontól Sepsiszentgyörgyig. Csutak Vilmos emlékének.* T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy

JUHÁSZ István

1979 Diákélet a Bethlen Kollégiumban. In: Jakó Zsigmond – Juhász István: *Nagyenyedi diákok 1662–1848.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–40.

KABAY Gábor

1955 Csutak Vilmos. In: Székely Zoltán, dr. (szerk): *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve. 1879–1954.* A Magyar Autonóm Tartomány Tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottsága, Marosvásárhely, 160–163.

KÁDÁR Gyula

1971a Emlékezni fogunk rá. Kónsza Samu. *Megyei Tükör.* szeptember 22.

1971b Illyefalva. *Megyei Tükör.* október 3.

1972 A község története a vár építéséig (1400) [Illyefalva]. *Gyökerek* VI. (1–2), (32–33) 111–112.

2010 *Székelyföld határán.* Scribae Kádár Lap- és Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy

2012 A madéfalvi székelymészárlás (1764. január 7.) *Háromszék.* január 10.

KALLÓS Zoltán – SZABÓ T. Attila

1970 *Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák.* Kallós Zoltán gyűjtése, Szabó T. Attila gondozásában. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

KÁNTOR Lajos

1964 Szentgyörgyi diákok. *Korunk* XXIII. (5) 688–692.

KISGYÖRGY Benjamin

1972 Kossuth és városunk. *Gyökerek* VII. 1 (35) 75–78).

1999 Az utolsó emberig. 150 éve volt a szépmezői csata. *Háromszék*. július 3.

KISGYÖRGY Zoltán

1974 Bálint András virágai. *Falvak Dolgozó Népe*. XXX. (43) 7.

1990 Kriza János és Nagyajta. *Az Ige*. I. (4–5) 10–11.

2001 *Kovászna megye. Barangolás a Székelyföldön 3.* Útikönyv. Második kiadás. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

KOCSIÁNY László

1956 *Őszi harmat után... Szemelvények két ismeretlen XVII. századbeli énekeskönyvből.* Bevezette és jegyzetekkel ellátta: Kocziány László. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest

KONSZA Samu

1946 Részletek Kónsza Samu beszédéből, melyet május 14-én tartott Csutak Vilmos halálának 10. évfordulóján. *Gyökerek* III. (2), (17). XI. [1968] 21. 41–44.

1957 *Háromszéki magyar népköltészet.* Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely

KÓNYA Ádám

1972 Kovászna megye idegenforgalmi övezetei. *Aluta* IV. 329–334.

KÓNYA Ádám – KOVÁCS Sándor

1970 *A Rétyi-nyír és környéke.* Sepsiszentgyörgy

KÓS Károly, dr.

1972 *A vargyasi festett bútor.* Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár

KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő

1972 *Kászoni székely népművészet.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

KÓSA-SZÁNTÓ Vilma

1973 Még egyszer Lőrinczi Etelka szőtt és varrottas-kiállításáról. *Megyei Tükör*. dec. 5.

1974–1975 A néprajztudomány és a szociológia. *Aluta* VI–VII. 197–205.

KOSZORÚ

1864 Második évfolyam II. félév (Vegyes)

KOVÁCS Ferenc

1958 *Iratosi kertek alatt. Kisiratosi népköltészet.* Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest

KOVÁCS Sándor

1969 Méh vadász. *Megyei Tükör*. szeptember 26.

1972 Népi mesterségek. Halászat a Feketeügyön. *Megyei Tükör*. november 30.

[KÖNCZEY Lászlóné Izsák Anna]

1969 A tanárok és tanulók iskolán kívüli munkája. In: N. n. [Albert Ernő (szerk.):] *A sepsiszentgyörgyi 1. számú Líceum monográfiája. 1859–1969*. Sepsiszentgyörgy, 23.

KÖPECZI Béla (főszerk.)

1986 *Erdély története II. 1606–1830-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest

KRIZA János (szerk.)

1863 *Vadrózsák. Székely Népköltési Gyűjtemény. Első kötet*. Stein János Erd. Muz. Egyleti könyvtáros bizománya, Kolozsvártt

KÜLLŐS Imola

2002 Két XVIII. századi erdélyi diák énekeskönyv (Ünnepi köszöntő Faragó József 80. születésnapjára). In: Deáky Zita (szerk.): *Ünnepi kötet Faragó József 80. születésnapjára*. (A Néprajzi Látóhatár Könyvtára, 8.) Budapest, 175–197.

LÁSZLÓ Ferenc

1978 *Táj és tudomány. Válogatott írások*. László Attila gondozásában és előszavával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1978 Az időjárás Sepsiszentgyörgyön 1899–1913. Az időjárás 1904-ben. In: Uő: *Táj és tudomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 103–112.

1978 Háromszék vármegyei időjárások. In: Uő: *Táj és tudomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 112–117

1978 A Székely Nemzeti Múzeum galambbúgos kapui. In: Uő: *Táj és tudomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 174–177. Uő: *Táj és tudomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 208.

LÁSZLÓ Kálmán

1976–1977 A brassói és sepsiszentgyörgyi piacon árusított gombák. *Aluta* VIII–IX. 303–312.

NAGY Endre, dr. – PÉTER Sándor, dr.

2006 *Vadrózsa virága*. (Székelykeresztúri diákok népköltészeti gyűjtéséből). Edeleny–Sepsiszentgyörgy

NAGY Lajos, dr.

2005 *Réty*. Médium Kiadó, Sepsiszentgyörgy

NAGY Rozália – TULIT Iлона (szerk.)

1989–1993 *Tulipán Füzetek*. Sepsiszentgyörgy

OLOSZ Katalin

- 2001 Kanyaró Ferenc és az erdélyi népballadakutatás. In: Keszeg Vilmos (szerk): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 9*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 121–134.
- 2003 A magyar népköltészet egy elfelejtett gyűjtője: Vass Tamás. In: Olosz Katalin: *Vízmentére elindultam. Tudománytörténeti, népismereti írások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 46–59.
- 2006 Folklórgyűjtő diákok a kolozsvári unitárius kollégiumban a 19. század végén és a 20. század elején. *Keresztény Magvető CXII. (2)* 158–168.
- 2008 Háromszéki népballadák Kanyaró Ferenc hagyatékában. *Acta Siculica* 581–599. = *Keresztény Magvető* 2009. (2) 212–251.
- 2009 Szabó Sámuel – az ismeretlen ismerős. In: Szabó Sámuel: *Erdélyi néphagyományok*. Sajtó alá rendezte Olosz Katalin. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet–Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely
- 2012 Viski Károly balladagyűjtései a huszadik század elején. In: György V. Imola – Keszeg Vilmos – Tekei Erika: *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20. A néprajztudományok története. Intézmények, kutatások, kutatások*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 229–250.

ORTUTAY Gyula

- 1962 A magyar népköltészeti kutatás története. In: Cocchiara, Giuseppe: *Az európai folklór története*. Ortutay Gyula bevezetőjével és kiegészítő tanulmányával. Gondolat Kiadó, Budapest, 519–548.

ORTUTAY Gyula – KATONA Imre

- 1970 *Magyar népdalok I–II*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Ortutay Gyula, válogatta és jegyzetekkel ellátta Katona Imre. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

OSVÁTH Enikő

- 2010 A pedagógusok gyűjtőmunkájának helye a romániai magyar néprajzkutatás történetében. In: Czégényi Dóra – Keszeg Vilmos – Pozsony Ferenc (szerk): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 18*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 289–323.

PÁL Judit

- 2007 Városok, városkép a Székelyföldön. In: Cziprián-Kovács Lóránd – Kozma Csaba (szerk): *Háromszékiek Háromszékről*. Társadalomtudományi írások. Státus Kiadó, Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda, 47–78.

2003 Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

PÉTER Albert

2001 *A Székely Mikó Kollégium Népi Együttesének Krónikája 1968-tól 2001-ig.* A könyv anyagát összegyűjtötte, válogatta és közreadja Péter Albert. Proserved Cathedra, Sepsiszentgyörgy

PÉTER Júlia

1979 Bögöz község helynevei. *Gyökerek* XIII. (1) (43) 69–72.

SALAMON Sándor

1968–1969 Rétyi tájszótár. *Gyökerek* 11–20., *Aluta* 1974–1975, 1976–1977, 1981, 1983. VI–VII., VIII–IX., XII–XIII., XIV–XV.

SAS Péter

1999 Herepei János a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója (19387–1945). In: Kiss András – Kovács Kiss Gergely – Pozsony Ferenc (szerk.): *Emlékkönyv Imreh István nyolcvanadik születésnapjára.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 481–497.

SEPRÓDI Anna, K.

1946a *A síró-nevető királykisasszony. Mesejáték, életképek, kis színdarabok.* Ifjú Erdély, Cluj

1946b *Andris meseországban. Gyerekszíndarabok.* Ifjú Erdély, Cluj

SZABÉDI László (gyűjtötte és fordította)

1945 *Zöld levél* (Román népi versek). Józsa Béla Athenaeum kiadása, Kolozsvár

SZABÓ Sámuel

2009 *Erdélyi néphagyományok. 1863–1884.* Sajtó alá rendezte Olosz Katalin. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Európai Folklor Intézet–Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely

SZABÓ Zsolt

1976 Irányított néprajzi gyűjtő-versenyek általános iskolás tanulókkal. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–84.

SZAKÁL Anna

2012 *„Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez.* Kriza János Néprajzi Társaság–Magyar Unitárius Egyház, Kolozsvár, 57–58.

SZÉKELY László

1943 *Ünnepelő székelyek. Adatok a székelység vallásos néprajzához.* Csík-szereda

1944 *Áhítat a falun. Adatok Csíkszentdomokos vallásos néprajzához.* *Ethnographia – Népelet* LV. (2) 104–105.

[1997] *Csíki áhítat. A csíki székelyek vallásos néprajza.* Szent István Társulat, Budapest

SZÉKELY Zoltán

1969 Székelypogácsa. *Megyei Tükör.* május 17.

1980 Adatok a XVI–XVII. századi székely rendi tagozódás kialakulásához. *Aluta* X–XI. 105–114.

SZÉKELY Zoltán – VARGA Nándor Lajos

1969 *Monumentele arhitectonice ale oraşului Sf. Gheorghe – Sepsiszentgyörgy város építészeti emlékei – Die Baudenkmäler der Stadt Sf. Gheorghe.* Comitetul de Cultură și Artă al judeţului Covasna, Muzeul Sf. Gheorghe

SZÉKELY Zsolt

1972 Tatárhalom története. Vápa vára. *Gyökerek* VII. 1. (35) 73–74.

2007 *Csernáton község régészeti monográfiája.* Státus Kiadó, Csíkszereda

SZENDREY Zsigmond – KODÁLY Zoltán

1924 *Nagyszalontai gyűjtés.* Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. Budapest

TANA Gyula

1978 Adatok a Vadrózsák történetéhez. *Gyökerek* XII. (1) (42) 47–49.

1979 Adatok a Vadrózsák történetéhez (kibővítve). *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXIII. (1) 59–61.

T. E. [TOMPA Ernő]

1971 Láthatsz itt kalongyát állani sorjában. [Erdélyi Mihály kököszi gazdálkodó följegyzései a XIX. század végén]. *Megyei Tükör.* december 26.

TOMPA Ernő

1972 Megpendült a falutábla. [A helyi kádármesterség hanyatlásáról]. *Megyei Tükör.* február 27.

FÜLÖP Zoltán [TOMPA Ernő]

1976 A faluban nincs több kovács [A csomakőrösi Vida Lajosról]. *Megyei Tükör.* december 17.

TONK Sándor (bevezetéssel közzéteszi)

1994 *A marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848.*
(Fontes Rerum Scholasticarum, VI.) Szeged

VARGYAS Lajos

1976 *A magyar népballada és Európa I–II.* Zeneműkiadó, Budapest

VERESS Dániel

1972 Mikes és a székely népnyelv. *Megyei Tükör.* július 16.

VERESS Gerzson

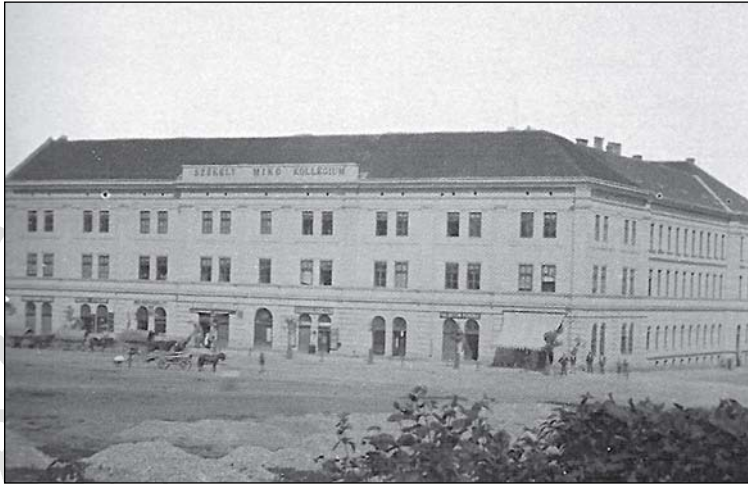
1971–1972 Becsengettek. *Gyökerek* (1–2) 99.

VIDA Tekei Erika

2011 A kolozvári unitárius kollégium folklórgyűjtő diákjai – népmese-
gyűjtemények a 20. század elején (kézirat).

Képek

1. A Székely Mikó Kollégium épülete 1895-ben

2. Csutak Vilmos 1878 – 1936

3. Konsza Samu 1878 – 1971
(1940-es kép)

